

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSINSTITUUT
Eraõiguse õppetool

Anastasia Levin

**MENETLUSDOKUMENTIDE KÄTTETOIMETAMINE
HOIUSTAMISEGA TSIVIILKOHTUMENETLUSES KUI IGAÜHE
ÕIGUSE RIIVE OLLA OMA KOHTUASJA ARUTAMISE JUURES**

Magistritöö

Juhendaja:
mag iur Kai Härmand

Tallinn 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. PÕHIÕIGUSED TSIVIILKOHTUMENETLUSES	7
1.1.Eesti Vabariigi põhiseadusest ja Euroopa Liidu õigusest tulenevad kohtumenetluse põhimõtted.....	7
1.2 Õigus olla oma kohtuasja arutamise juures.....	15
1.3 Eesti Vabariigi põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud isiku põhiõiguse riive tsiviilkohtumenetluses	21
2. TSIVIILKOHTUMENETLUSE DOKUMENTIDE HOIUSTAMISEGA KÄTTETOIMETAMINE.....	27
2.1 Üldiselt menetluskähttoimetamisest.....	27
2.2.1 Isikute paljusus menetluskähttoimetamisel hoiustamisega	37
2.2.2 Menetluskähttoimetamise elektroonilinekähttoimetamine kui menetluskähttoimetamise hoiustamisega kähttoimetamise regulatsiooni laiendamine	43
3. PÕHIÕIGUSTE TAGAMINE TSIVIILKOHTUMENETLUSES DOKUMENTIDE.....	48
KÄTTETOIMETAMISEL HOIUSTAMISEGA	48
3.1 Tsiviilkohtumenetluse seadustikust tulenevad õiguskaitsevahendid kähttoimetamisel hoiustamisega e Eesti Vabariigi põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud põhiõiguse tagamine	48
3.2 Kaja	53
3.2.1 Apellatsioonikaebuse esitamise võimalus menetluskähttoimetamise rikkumise tagajärjel.....	55
3.2.2 Teistmine.....	57
3.3 Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördumise võimalus pärast riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamist.....	59
KOKKUVÕTE.....	62
THE DELIVERY OF PROCEDURAL DOCUMENTS WITH DEPOSITING IN CIVIL PROCEDURE AS AN INFRINGEMENT OF EVERYBODY'S RIGHT TO BE PRESENT AT LEGAL PROCEEDINGS OF HIS OR HER CASE	66
SUMMERY.....	66
KASUTATUD LÜHENDID	70
KASUTATUD KIRJANDUS	71
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	73
LIHTLITSENTS LÕPUTÖÖ REPRODUTSEERIMISEKS JA LÕPUTÖÖ ÜLDSUSELE KÄTTESAADAVAKS TEGEMISEKS	76

SISSEJUHATUS

„Õigus vajab funktsioneerimiseks tegelikkuses toimivat kommunikatsiooni“.¹

Eesti inimõiguste 2012. aasta aruande jaoks Turu-uuringute AS korraldatud küsitluse kohaselt peavad Eesti elanikud põhilisteks inimõigustega seotud probleemideks naiste õiguste küsimust, palgalõhet (8 %) ja ebavõrdsust (8 %). Võrdlemisi väike osa elanikest näeb probleeme sõnavabadusega (5 %), seadustest kinnipidamise ja ebaõiglaste karistustega (5 %), samuti diskrimineerimist töökohtadel (5 %), kodakondsuse puudumist ja võimaluse puudumist käia valimistel (5 %), laste õigusi (3 %), vanuselist diskrimineerimist (3 %), puuetega inimeste halba kohtlemist (2 %).² Nagu näha, Eesti elanikud ei näe probleeme tsiviilkohtumenetluse ajalise kulu ega kohtumenetluse tõhususes, ega arva, et kohtumenetlusega seotu riivab isikute põhiõigusi.

Erinevalt elanikkonna arvamusest on viimastel aastatel poliitikute ja õigusteenuse osutajate päevakeskseks teemaks olnud aga tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused.³ Kohtunike ja kohtuametnike poolt tuuakse tsiviilkohtumenetluses tavaliselt esimesena esile raskused menetlusdokumentide kättetoimetamisel. Neid raskusi on ajakirjanduses möönnud ka Justiitsministeeriumi esindajad ja kohtujuhid.⁴ Selle otstarbeks on muudetud mitmeid seadusi. Mahukam muudatus toimus tsiviilkohtumenetluse seadustikus (edasi TsMS), mille muudatused jõustusid kolmes järgus: 01. 07. 2012- muudatused seoses hagihinnaga; 01. 08. 2012 – muudatused seoses eestkoste ja ekspertiisiga ning 01. 01. 2013 jõustunud TsMS muudatused, mis hõlmavad menetlusdokumentide kättetoimetamist, menetluskulusid, kohtuotsuste vormi lihtsustamist ja avalduste esitamise tähtaegade lühendamist.

Tsiviilkohtumenetluse dokumendid, olles oma sisult korralduslikud või suunatud menetluse sisulisele lahendamisele, mõlemal juhul kohtudokumentide ebakorrektnel ja ebapiisaval kättetoimetamisel toob kaasa menetlusosalistele negatiivsed tagajärjed - eelkõige menetluse venimis. Minu tööülesannete hulka kuulub muuhulgas ka menetlusdokumentide

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, Arvutivõrgus:

<http://www.pohiseadus.ee/sissejuhatus/>.

² Uuring: Eesti inimesed ei tee vahet inimõigusel ja olmemurel, Arvutivõrgus:

<http://www.postimees.ee/1069296/uuring-eesti-inimesed-ei-tee-vahet-inimoigusel-ja-olmemurel>.

³ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud, Juridica 9/ 2012

⁴ Harju Maakohu esimees Helve Särkava Merike Tedre artiklis „Kohtud saavad õiguse Facebookis inimesega ühendust võtta“ – Postimees, 25.03.2012. Arvutivõrgus <http://www.postimees.ee/783758/kohtud-saavad-oiguse-facebookis-inimesega-uhendust-votta/>.

kättetoimetamise kvaliteedi üle otsustamine, st kas menetluskohustust saab pidada saajale kättetoimetatuks. Saadud kogemusest väidan, et just menetluskohustuste esmane kättetoimetamine on kogu tsiviilkohtumenetluse efektiivsuse nn pidepunkt. Menetluskohustuste kättetoimetamisest sõltub esmalt kohtumenetluse tõhusus, sealhulgas menetlusosaliste huvide kaitse, õiguse maksmapanek ja seda mitte ainult keabeõiguses, vaid ka jookvalt kogu kohtumenetluse kestel.

Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS) §-des 13-15 ette nähtud õigus kohtulikele kaitsele hõlmab nii isiku õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis on õiglane ja tagab isiku õiguste tõhusa kaitse. Kohtusse pöördumise õiguse riive legitiimsusteks eesmärkideks on menetlusökoonomia ja õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu põhimõte. PS § 15 lõike 1 esimeses lauses sätestatud põhiõiguse piiramise õigustusena saab arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi.⁵

Tsiviilkohtumenetluse dokumentide kättetoimetamise problemaatikat arutati juba 6. aprillil 2009 Tartus toimunud menetluskohustuste kättetoimetamise probleemidele pühendatud ümarlaval. Koosviibimisel osalesid kohtu, kohtuäiturbüroo, justiitministeeriumi ja postiteenuse osutajate esindajad. Teema aktuaalsuse jätkuvust kinnitab ka enne 32. Eesti õigusteadlaste päevade toimumist korraldatud ankeetküsitlus advokaatidele, kohtunikele ja muudele tsiviilkohtumenetlusega kokku puutuvatele juristidele. Ankeetküsitluses püüti saada vastus küsimusele, kas ka käsitlevate arvates venib menetlus ebamõistlikult ning kui jah, siis mis on selle põhilised põhjused ja mida võiks ette võtta menetluse kiirendamiseks.⁶

Käesolevas magistritöös analüüsib autor, kas menetluskohustuste kättetoimetamine hoiustamisega riivab isikute põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja kas selline õiguslik fiktsioon on tagab isikule õigust olla oma kohtuasja arutamise juures. Lisaks uurib autor käesolevas magistritöös, kas tsiviilkohtumenetluse dokumentide hoiustamisega kättetoimetamine kiirendab kohtu tööd ning kas 01. 01. 2013 jõustunud TsMS muudatused laiendavad menetluskohustuste hoiustamisega kättetoimetamist ning kui see nii on, siis kas muudatused riivavad isikute põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ja millised on õiguskaitsevahendid. Eelkõige kasutab autor võrdlevat ja analüütilist meetodit. Kehtivat

⁵ RKÜKo 3-2-1-67-11.

⁶ V.Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica IX/2012 lk 659.

regulatsiooni on võrreldud Euroopa Liidu õigusaktidega. Lisaks illustreerib autor meneltdokumentide hoiustamisega kättetoimetamist menetltdokumentide avaliku kättetoimetamisega teate avaldamise teel Ametlikus Teadaandes, kuivõrd menetltdokumentide hoiustamisega kättetoimetamine on parem ja efektiivsem viis menetltdokumentide sisu teatavaks tegemiseks.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis märgistab autor isikute üldised põhiõigused tsiviilkohtumenetluses Eesti Vabariigi põhiseaduses ja Euroopa Liidu õigusaktide valguses. Liskas analüüsib, kas isikute põhiõiguste riive kohtumenetlusele on lubatud. Igaühe õiguse kaudu pöörduda kohtusse oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral ja igaühe õiguse olla oma kohtuasja arutamise juures avab autor menetltdokumentide kättetoimetamise olemuse, kasutades selleks Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Eesti kohtute praktikat kõikides kohtu astmetes.

Teises peatükis käsitleb autor tsiviilkohtumenetluse dokumentide hoiustamisega kättetoimetamist. Esmalt tutvustab autor kohtumenetluse dokumentide kättetoimetamist. Esmalt uuritakse Eesti õigusruumis kehtivat regulatsiooni meneltdokumentide kättetoimetamiseks üldiselt. Järgnevalt tähendab autor menetltdokumentide hoiustamisega kättetoimetamise eeldusi, isikute ringi, kelle suhtes fiktsioon on lubatud. Järgnevalt analüüsib autor, kuivõrd on 01. 01. 2013 jõustunud TsMS muudatused laiendanud kohtu volitust menetltdokumentide hoiustamisega kättetoimetamiseks, millal on otstarbeks menetltdokumentid kätte toimetada hoiustamisega ja kas sellised muudatused tagavad isikutele kaitse riigivõimu omavoli eest. Lisaks toob autor välja fiktsioonidega kaasnevad riskid ehk uurib, millisel viisil võivad olla riivatud põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud isiku õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Koos Eesti õiguses sätestatud tsiviilkohtumenetluse dokumentide hoiustamisega kättetoimetamise regulatsiooniga käsitleb autor Euroopa Liidu määrusi samast vaatenurgast. Autor viitab Harju Maakohtu praktikale⁷ ja Riigikohtu poolt avaldatud seisukohtadele.

Kolmandas peatükis käsitleb autor õiguskaitsevahendeid, millised on võimalik rakendada isikul enda õiguse kaitset, kui kohtuasi vaadati läbi tema juureolekuta. Seejärel analüüsib, kas menetltdokumentide hoiustamisega kättetoimetamise puhul on tagatud isiku õigus olla oma kohtuasja arutamise juures, st, kas seaduses sätestatud õiguskaitsevahendid on piisavaks ja

⁷ Harju Maakohtu toimikud 2012-2013. 50 tk.

kättesaadavad põhiõiguse kaitse garantiiks. Lõpetuseks uurib autor isiku võimalust pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtusse, kui siseriiklikud õiguskaitse vahendid on ammendatud.

Töö kirjutamiseks vajaliku teabe leidmiseks uuris autor õigusteadlaste arvamusi, analüüsis Eestis kehtivaid seadusi - eelkõige tsiviilkohtumenetluse seadustikku ja selle seletuskirja, liskas Euroopa Liidu õigusakte, tutvus perioodika väljaannetega, uuris kohtupraktikat.

Käesoleva töö hüpoteesiks on väide, et menetluskäikude hoiustamisega kättesaadavamine kui üks kättetoimetamise viisidest riivab igapäevase põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ning kehtiv seadusandlus ei taga igapäevase õigust olla oma kohtuasja arutamise juures.

1. PÕHIÕIGUSED TSIVIILKOHTUMENETLUSES

1.1. Eesti Vabariigi põhiseadusest ja Euroopa Liidu õigusest tulenevad kohtumenetluse põhimõtted

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 146 kohaselt mõistab Eesti Vabariigis õigust ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. Nii on põhiseaduses § 146 antud kohtule õigusmõistmise monopol ja ette nähtud kohtu tegevuse sõltumatuse nõue.⁸ Põhiseaduse § 15 lõige 1 tagab igäihe õiguse pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Põhiseaduse §-de 13 ja 14 kohaselt on riigil ja kohalikul omavalistusel kohustus tagada igäihele õigus riigi ja seaduse kaitsele seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu kaudu.

Euroopa Liidu õiguse inimõiguste põhimõtted, sealhulgas ka kohtupidamise põhimõtted, on tunnustatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis (Euroopa inimõiguste konventsioon), mis jõustus Eesti suhtes 16. aprillil 1996. Lisaks sisalduvad inimõigused Euroopa Liidu põhiõiguste hartas, millega Eesti Vabariik ühines 2004. aastal. Konventsiooni on tõlgendanud ja mõtestanud Euroopa Inimõiguste Komisjon ja Euroopa Inimõiguste Kohus, mille tulemusena on kujunenud ühtne arusaam inimõiguste ja põhivabaduste kaitsest. Konventsioon sisaldab loetelu inimõigustest ja määrab nende piiramise tingimused.⁹

Euroopa inimõiguste konventsiooni (edaspidi konventsioon) artikkel 6 lõikes 1 esimese lauses on sätestatud, et igäihel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis.¹⁰ Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele on demokraatliku ühiskonnas üks olulisemaid õigusi, mis tagab ka teiste inimõiguste reaalse kaitse.¹¹

Konventsiooni artikkel 6 on kohaldatav kõikidele isikutevahelistele eraõiguslikele vaidlustele. Konventsiooni kuuenda artikli kaitseala tõlgendus on antud kohtuasjas Ringesein vs Austria

⁸ V.Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica nr 9/2012 lk 664

⁹ Koostaja U.Lõhmus. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: 2003, lk 5.

¹⁰ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295>.

¹¹ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud, Juridica 9/ 2012, lk 140.

(1971).¹² Kohus leidis, et konventsiooni artikkel kuus on kohaldatav ka olukorras, kus mõlemad osapooled vaidluses ei ole eraisikud.¹³ Kuuenda artikli kaitseala on „kõik menetlused, mille tulemus on eraõiguste ja –kohustuste suhtes otsustava tähendusega“ ning et „selle õiguse iseloom, mis reguleerib, kuidas asja tuleb lahendada (tsiviil-, haldusõigus jne), ja asutus, kellele on selles asjas jurisdiktsioon antud (tavaline kohus, halduskohus, jne) ei ole sellepärast määrava tähtsusega“.¹⁴ Barantseva vs Venemaa, 04. 03. 2010 kohtuotsuses, avalduse nr 22721/04, kus kohtuvaidluse sisuks oli ehitusettevõttega garaaži ehituslepingu täitmise küsimuse. Kohtumenetlus kestis kokku 7 aastat ja 2 kuud. Kahel korral tühistati jõustunud kohtuotsus nn järelevalvemenetluse kaudu. Euroopa Inimõiguste Kohus märkis otsuses avalduse vastuvõetavuse kohta, et see ajavahemik, mis kulub kohtuasja taasavamise otsustamisele, ei ole konventsiooni kaitsealas seoses õigusega mõistlikule menetlusajale. Ainult ajavahemikul, millal asi on kohtu menetluses, on kohtutel kohustus teha asjas sisuline otsus, on loetav menetlusaja kestuse sisse.¹⁵

Avaldaja esitas kaebuse konventsiooni artikli 6 lg 1 alusel seoses mõistliku menetlusaja nõude rikkumisega. Euroopa Inimõiguste Kohus leidis, et kuigi menetlus oli teatud mõttes keeruline ning ka avaldaja põhjustas viivitusi, oli viivitus pikkusega 4 aastat ja 3 kuud põhjustatud kohutute tegevusetusest. Viimase all pidas Euroopa Inimõiguste Kohus silmas seda, et kohtud ei planeerinud istungeid ega võtnud tarvitusele distsiplineerivaid meetmeid, tagamaks kostja kohaletoometamist kohtusse. Euroopa Inimõiguste Kohus tuvastas, konventsiooni artikli 6 lg 1 rikkumise. Kohus tuvastas, konventsiooni artikli 6 rikkumise, vaatamata sellele, et kostja hoidus menetluses osalemisest ja asja arutav kohus ei suutnud kohtule antud meetmetega kostjat mõjutada. Avaldajale määrati 3 600 eurot hüvitiseks mittevaralise kahju eest ning 380 eurot kulude katteks.

Konventsiooni artikli 6 kaitsealast on välja jäänud migratsiooni ja kodakondsuse vaidlused, varjupaiga andmise küsimused, maksuasjad, ametnike valik, edutamine ja teenistusest vabastamine, patendiasjad. Konventsiooni artikli 6 kohaldamiseks peab olema tõeline ja tõsine vaidlus õiguste ja kohustuste üle, mida siseriiklik õigus kas või ainult vaieldavatel alustel tunnustab. Pooltevahelise vaidluse tulemus peab vaidlusaluste õiguste ja kohustuste suhtes olema määrava tähtsusega ning need õigused või kohustused peavad olema oma

¹² Arvutivõrgus: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57565#{"itemid":\["001-57565"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57565#{).

¹³ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud, Juridica 9/ 2012, lk 142.

¹⁴ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud, Juridica 9/ 2012, lk 143.

¹⁵ Arvutivõrgus: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97559>.

olemuselt tsiviilõiguslikud.¹⁶ Eelmärgitud eelduste olemasolu korral on inimesel õigus pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtusse juhul, kui siseriiklikud õiguskaitsevahendid on ammendatud.

Õiglane kohtulik arutamine sisaldab endas minimaalseid õigusi, mis tuleb tagada kõikides konventsiooniga ühinenud riikides. Sõnaselgelt väljendatud minimaalsete õiguste hulka kuulub õigus asja arutamisele mõistliku aja jooksul, asja arutamise sõltumatus ja erapooletus, asja arutamise seaduse alusel moodustatud õigusmõistmise volitusega institutsioonis, õigust saada piisavalt aega ja võimalusi kaitseks ettevalmistamiseks. Inimõiguste komisjon ja kohus õiguse tõlgendamise teel tunnustab *expressis verbis* märkimata õigust. Nimelt õigust pöörduda kohtusse, õigust olla kohal asja arutamisel võistlevas protsessis, õigust poolte võrdsusele.

Konventsiooni artikkel 6 sisaldab kahte õigusprintsipi, mis on otse kohaldatavad tsiviilkohtumenetluses. Esiteks tsiviilhagi kohtusse esitamise võimalikkuse põhimõtet ja teiseks õigusmõistmisest keeldumise põhimõtet. Õigus pöörduda kohtusse omab tähtsust juhul, kui asja arutaval kohtul on pädevus nii asja faktiliste asjaolude kindlakstegemisel kui ka õiguslike küsimuste üle otsustamisel. Põhiseaduse § 15 tagab inimõiguse ja põhivabaduse kaitse konventsiooni artikliga 6, võrreldes isikule suuremate võimalustega pöörduda kohtusse oma õiguste kaitseks, sellisele veendumusele jõudis Strasbourgi kohus Eesti vastu esitatud kaebuses Veeber vs Eesti.¹⁷

Õigus asja arutamisele sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusmõistmise volitusega institutsioonis eeldab kolme komponendi üheaegset esinemist. Esiteks peab olema institutsioon seaduse alusel moodustatud, teiseks institutsioon peab olema sõltumatu ja kolmandaks erapooletuse nõue. Selliseks institutsiooniks ei pea olema ilmtingimata kohus. Oluline on, et kolm põhikomponenti esineksid üheaegselt. Põhiseaduse § 146 kinnitab kohtu sõltumatust, kuid samas ei sisusta kohtu sõltumatuse mõistet. Ei sisusta sõltumatuse mõistet ka konventsiooni tekst. Konventsiooni tuntud kommenteeriajad P. Van Dijkile ja G.j.H. van Hoofil väitsid, et „sõltumatu“ iseloomustab kohtuniku ja administratsiooni (seadusandlik ja

¹⁶ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud, Juridica 9/2012, lk 143.

¹⁷ Veeber vs Eesti 2002, kus Inimõiguste kohus leidis, et Eesti on rikkunud isiku õigust pöörduda kohtusse, kuna muuhulgas ei leidnud piisavaks põhjuseks praktika puudumist, mis lubaks järeldada, et T.Veeberi kahju hüvitamise tsiviilhagi oleks tõhus abinõu kaebaja õiguste kaitseks lk 21-22. Arvutivõrgus: http://www.vm.ee/sites/default/files/Veeber_otsus_est_7.11.2002_.pdf.

täitesaatev võim), „erapooletus“ aga kohtuniku ja protsessiosalise suhteid.¹⁸ Eesti näitel on võimalik lahendada teatud liiki eraõiguslikke vaidlusi kohtuväliselt. Kohtuvälise menetluse läbiviinud komisjoni otsus on vaidluspooltele siduv ja täitmiseks kohustuslik, nt töövaidlused töövaidluskomisjonis.¹⁹

Õigus asja arutamisele mõistliku aja jooksul on inimkohtupraktikas kõige aktuaalsem. Ka Eesti kohtumenetluses on asja arutamise mõistlikkuse ajaline kriteerium arutatavaks teemaks olnud. Õigus kohtuasja arutamisele mõistliku aja jooksul ei ole Eesti Vabariigi Põhiseaduses sõnaselgelt välja toodud, kuid on §-des 13 ja 14 leidnud kajastuse. Näiteks Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna Valitsusliit 2011-2015 aastateks koostatud programmi punktis 16 lit b on märgitud muuhulgas, et kohtuasjade menetlus ei tohiks üheski kohtuastmes üldreeglina kesta üle 100 päeva.²⁰

Tsiviilkohtumeneluse mõistlikkuse ajaline kriteerium ei ole tõesena reglementeeritud, kuid mõistlikkuse mõõdupuuks saab kasutada TsMS sätestatud menetlustähtaegadest kinnipidamist. TsMS näeb ette kahte liiki menetlustähtaegu: menetlustähtajad, mis on seadusega kinnitatud (näiteks määruskaebuste esitamise tähtaeg) ja menetlustähtajad kohtu määramisel. Viimaste puhul on kohtule antud õigus otsustada määratud tähtaja muutmist, kui selleks on täidetud ettenähtud nõuded. Õigus aga ei tähenda, et kohus peab alati enda määratud tähtaega pikendama, õigus on vaid privileeg, mida võib põhjendatud olukorras kasutada, mitte aga kohustus. Seega on kohtul siisiki olemas instrument, et tagada menetluse kulg mõistliku aja jooksul, ilma, et põhiseaduses oleks mõiste „mõistliku aja jooksul“ defineeritud.

Tuleb siiski silmas pidada, et enne kui kohus saab menetlustähtaegu järgides tagada kohtumenetluse katkestamatust, peavad olema üldjuhul kostjale menetlusedokumendid, mh hagiavaldus koos lisadega, õiguspäraselt kätte toimetatud. Kehtiva seadusregulatsiooni kohaselt on eelkõige hagiavalduse, kaebuse ja nende täienduse, kohtukutse, kohtuotsuse ja asja menetlust lõpetava määruse kättetoimetamise funktsioon antud kohtule.²¹ Seega, enne kui kohus saab asuda vaidluse sisulise arutuse juurde, peab ta tagama kostjale võimaluse tutvuda

¹⁸ P. van Dijk, G.J.H van Hoof. Theory and practice of the European Convention on Human Rights 3rd. Ed. Kluwer law International, 1998, lk 451.

¹⁹ TsMS § 371 lg 1 p 6. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

²⁰ Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna Valitsusliidu programm. lk 5. Arvutivõrgus: <http://www.reform.ee/UserFiles/Valitsusliit-I.pdf>.

²¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik § 306 lg 5. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122012018>.

vaidluse sisuga. Hageja kohustuseks on jäetud kostja isiku- ja sideandmete esitamine. Praktikas aga hageja poolt kohtule esitatud andmed ei pruugi tõesed olla ja kostjale ei ole võimalik menetlusedokumente hageja poolt märgitud aadressil kätte toimetada. Selline tendents on iseloomulik inkasso ettevõtete poolt esitatavatele hagidele, kus sissenõutav võlgnevus on alla 300 euro ja kostjaks on 20-35 -aastased isikud.²²

Mõistliku aja nõude eesmärk ei ole tagada menetluse kiirus. Prioriteediks on siiski mõistliku aja jooksul lahendada poolte vahel tekkinud ebakindel olukord kohtulahendiga. Kohtuotsusega peab lahendatuks saama ebakindel olukord, milles isik viibib tema vastu esitatud tsiviilvaidluse tõttu. Euroopa Inimõiguste Kohus märkis asjas *Borabar jt vs Rumeenia* (5663/04), et avalduse läbivaatamisel ebamõistliku menetlusaja tuvastamiseks tuleb lähtuda asja keerukusest, osapoolte käitumisest ning sellest, mis on isikul kaalul. Mõistlik menetlusaeg tagab selle, et isik ei ole liiga kaua teadmatuses oma saatuse üle.²³ Ka *Nurcan Kara jt vs Türgi* (16785/09) asjas tuvastas Euroopa Inimõiguste Kohus ilma menetluse täiendavaid detaile analüüsivõime konventsiooni artikli 6 lg 1 riive, märkides veel kord, et kohtumenetluse venimise mõistlikkuse või ebamõistlikkuse tuvastamisel tuleb lähtuda asja keerukusest, osapoolte käitumisest ning sellest, mis on isikul kaalul.²⁴

Euroopa Inimõiguste Kohus on järjekindlalt rõhutanud, et kohtumenetluse kestuse mõistlikkuse hindamisel on oluline lähtuda vaidluse tähtsusest kaebajale - seega võib vaidlus olla ka väikse võlanõude üle, näiteks alla 200 euro, määrava tähtsusega on ikkagi kaebaja jaoks kaalul olevad hüved.

Õigusemõistmine peab toimuma viivitusteta, et oleks tagatud menetluse efektiivsus ja õiguskindlus. Siseriikliku õiguse süsteem peab olema korraldatud viisil, et oleksid tagatud Euroopa Inimõiguste konventsiooni artikli 6 nõuded ning kohtumenetluste venimist ei tohi põhjendada kohtute suure töökoormusega. Konventsiooni artikli 6 kohaselt on igal inimesel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud

²² Harju Maakohtu toimikud 2012.

²³ *Borabar jt vs Rumeenia* (5663/04). Arvutivõrgus: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116129>.

²⁴ *Nurcan Kara jt vs Türgi* (16785/09). Arvutivõrgus: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116067>.

õigusemõistmise volitustega institutsioonis. See tähendab, et siseriiklikul tasandil peab riik tagama sellise õiguse nii hagejale kui ka kostjale.

Kuivõrd Eesti tsiviilkohtumenetluses vastutab menetluskohustuste eest menetlusosalistele kohus, on siiski osa sellest vastutusest kantud hagejale. Hageja kohustus on esitada kostja sidevahendid ehk kostja postiaadress või elukoht või töökoht. Hageja kohustus on esitada kohtule sellised kostja sidevahendid, mille vahendusel saab kohus menetluskohustustele kostjale kätte toimetada. Ainuüksi kostja telefoni numbrist või e-posti aadressist ei piisa. Hageja peab kohtule esitama sellised kostja sidevahendid, mille vahendusel kohus saab menetluskohustustele kõigepealt kätte toimetada viisil, et kostjal oleks reaalne võimalus nende sisuga tutvuda. See on ka õigustatud, hageja tuleb kohtusse oma eeldatavasti rikutud õigust kaitsma, siis peab hageja olema teadlik ka kostja isikust ja tema asukohast. Hageja peab olema aktiivne kostja andmete esitamisel.

Olukorras, kus hagejal ei ole võimalik siiski leida kostja aadressi, peab hageja kohtule teatama, mida ta on teinud kostja aadressi teadaaamiseks (TsMS § 338 lg 3). Selline regulatsioon on õigustatud ja teatud määral tagab kohtumenetluse ökonoomuse. Kohus jätkab sellisel juhul kohast, kus hageja pooleli jäi, esitades päringud kompetentsetele ametiasutustele. Selline kohtumenetluse algus on iseloomulik alaealiste laste elatisnõude hagiavalduste puhul, kus kostja elukohaks hageja märgib hageja elukohta ning hagiavalduse faktilistes asjaoludes kirjeldab, et kostja ei ela hageja esindajaga ja kostja viibimiskoht ei ole hagejale teada.²⁵

TsMS § 312 järgi võib menetluskohustuste saajale kätte toimetada postiteenust majandustegevusena osutava isiku vahendusel tähitult väljastusteataga või lihtkirjana. Sellise kättetoimetamise puhul kohus jälgib, kas kohtule tagastatud väljastusteatas on täidetud seadusnõudeid järgides ja alles siis otsustab kohus, kas menetluskohustustele on saajale kätte toimetatud või mitte. Kui kohus ei saa lugeda väljastusteatas märgitu kohaselt menetluskohustuste saajale kättetoimetatuks, siis on kohtul õigus korraldada ilma täiendavat tasu maksmata menetluskohustuste korduv kättetoimetamine tähitud kirjaga. Praktikas aga kohtud sellist õigust ei kasuta, kuna ajaliselt on see äärmiselt ebamõistlik (20 päeva) ning nn lukustab edasise menetluse. Tähitud kirjaga saajale menetluskohustuste kättetoimetamise

²⁵ Harju Maakohtu toimikud 2012.

miinimuminõuete täitmine aga annab kohtule võimalust kasutada menetlusedokumentide kättetoimetamise fiktsioone (menetlusedokumentide kättetoimetamine postkasti panekuga, kättetoimetamine hoiustamisega, elektrooniline kättetoimetamine, avalik kättetoimetamine) ja menetluse edaspidst kulgu.

Põhisedause §-des 15, 22 ja 24 on kajastatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni põhimõtted. Paraku kõikidele elujuhtumitele rahvusvaheliste lepingute ja põhiseaduse sätteid vastust ei anna, siis tuleb ka põhiseaduse tõlgendamisel lähtuda teistest rahvusvahelistest lepingutest, eriti Euroopa Inimõiguste konventsiooni kohaldamise praktikast.

Ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edasi harta) artikkel 47 käsitleb õigust tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele. Igäühel, kelle Euroopa Liidu aktidega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, on selles artiklis kehtestatud tingimuste kohaselt õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus. Igäühel on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Igäühel peab olema võimalus saada nõu ja kaitset ning olla esindatud. Isikule, kellel puuduvad piisavad vahendid, antakse tasuta õigusabi sellises ulatuses, mis tagab talle võimaluse kohtusse pöörduda.²⁶

Harta kaitseb Euroopa Liidu territooriumil viibivaid isikuid, st. kui otseselt vastupidist pole väidetud, siis kõiki EL-s elavaid isikuid, olenemata nende kodakondsusest. Hartasse inkorporeeritud õigused on universaalsed ja omavahel tihedalt seotud. Muu hulgas on harta inspireeritud mitmest Euroopa Kohtu lahenditega loodud põhimõttest.²⁷

Hartal puudub õiguslik siduvus, ükski isik ei saa oma riigi kohtus ega Euroopa Kohtus toetuda ainuüksi hartale. Lisaks harta sättele viitamisele on vajalik õiguslik alus EÜ asutamislepingus või teisese õiguse allikas. Kuigi harta tekst iseenesest õiguslikku jõudu ei oma, kujutab ta endast siiski dokumenti, kust võib leida norme, mis, nagu juba öeldud, kehtivad kas erinevates EL-i õigusaktides või on kasutuses "kirjutamata õigusena".

²⁶ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303ET.01000101.htm>.

²⁷ J. Laffranque. Euroopa Liidu põhiõiguste harta - ühineva Euroopa (sh Eesti) loomulik areng? Riigikogu Toimetised. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11835>

Riigikohus leidis 2004. aastal, et harta ei ole Eestile õiguslikult vahetult siduv, kuid tugineb muu hulgas EL liikmesriikide ühistele põhiseaduslikele tavadele ning demokraatia ja õigusriigi põhimõtetele, mis kehtivad ka Eestis²⁸, ja on märkinud, et hartal on tähendus „Euroopa Liidu õiguse kohaldamissfääris“.²⁹

Euroopa Liidu arusaamade kujundamisel õiglasest ja tõhusast menetlusest on tähtis roll menetlusdokumentide kättetoimetamise miinimumstandardite ühtsel arusaamal. Menetlusdokumentide kättetoimetamine kui tsiviilkohtumenetluse aususe ja õigluse mõõdupuu nõue tuleneb erinevatest Euroopa Liidu tsiviilkohtumenetlust reguleerivatest õigusaktidest. Parimal viisil on kättetoimetamine, kui menetluse õigluse ja aususe esmase garantii olemus avatud Euroopa täitekorralduse määruse preambuli artiklis 12, mille järgi tuleks kohtuotsuseni viiva menetluse puhuks sätestada miinimumistandardid, kindlustamaks, et võlgnikku teavitatakse tema vastu suunatud kohtutegevusest, võlgniku menetluses aktiivse osalemise tingimustest nõude vaidlustamisel ning võlgniku mitteilmumise tagajärgedest õigeaegselt ja viisil, mis lubaks võlgnikul korraldada oma kaitse.³⁰ Kohtumenetluse dokumentide kättetoimetamisel, eelkõige võlgniku teavitamisel, on miinimumstandardite järgimine oluline, kuna ainult siis on võimalik võtta täitmisele Euroopa Liidu ülene kohtulahend.

Täitmiskorralduse määruse preambuli artikli 13 viimase lause kohaselt ei saa kohtuotsuse kinnitamisel Euroopa täitekorraldusena seoses nende miinimumstandardite täitmisega pidada piisavaks mis tahes õiguslikul fiktsioonil põhinevat kättetoimetamisviisi. Sedavõrd on tähtsustatud menetlusdokumentide kättetoimetamine viisil, et dokumendi adressaat saaks dokumendi sisuga reaalselt tutvuda, et õiguslikul fiktsioonil põhinev kättetoimetamise viis on nn õigusliku printsibiina peaaegu välistatud kohtumenetluses kui küllaldane menetlusdokumendi kättetoimetamise viis menetlusdokumendi saajale.

Õiguslikul fiktsioonil põhinev menetlusdokumendi kättetoimetamise viis on pigem siseriiklikust õigusest sätestatud abimeede kohtumenetluse jätkuvuse tagamiseks, kuid mitte asja sisulisele ja õiglasele arutamisele suunatud. Taoline olukord on iseloomulik, mil kohus lõpetab kohtumenetluse tagaseljaotsusega, kasutades kostjale menetlusdokumentide kättetoimetamiseks kiirema, mitte aga kvaliteetsema viisi. TsMS on ette nähtud rida õiguskaitsevahendeid menetluse lõpetamisel tagaseljaotsusega, kuid kas sätestatud õiguskaitsevahenditega on või-

²⁸ Arvutivõrgus: [RKPKo 17.02.2004, 3-4-1-1-03 p 15 lg 2.](#)

²⁹ Arvutivõrgus: [RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10. p 57.3.](#)

³⁰ Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0805:ET:HTML>.

malik saavutada kohtumenetluse jätkuvus ja kas selleks kulunud aeg on mõistlik, analüüsib oma magistritöö autor käesoleva teadustöö III peatükis. Õigusmõistmisel ei saa olla määrav kohtumenetluse kiirus. Kohtumenetlus peab olema dünaamiline, kuid mitte isikute vaidluse lahendamise kvaliteedi arvelt.

Kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (Brüssel I) määruse artikli 34 punkti 2 järgi ei tunnustata liikmesriigis tehtud kohtulahendit teises liikmesriigis, kui otsus on tehtud tagaselja ning kostjale ei ole menetluse algatamist käsitlevat dokumenti või võrdväärset dokumenti kätte toimetatud piisavalt aegsasti, et ta oleks saanud end kaitsta, välja arvatud juhul, kui kostja ei algatanud otsuse vaidlustamise menetlust siis, kui tal oli selleks võimalus.³¹

Euroopa Liidu täitekorralduse määrusest ja Brüssel I määrusest nähtub ühine nõue, et hagist teavitamisel peab kostja hagimaterjalide kättesaamist üldjuhul kinnitama ning asendus kättoimetamise korral e õiguslikel alustel menetlusdokumendi saajani kättetoimetamise fiktsioonide kasutamisel on sellise kinnitamise võimalused piiratud. Siinjuures tuleb tähendada, et viidatud määrused ei näe ette võimalust kättetoimetamisel tugineda ainult registriandmetele isiku elu- või asukoha kohta ega näe ette avalikku kättetoimetamist.

Harju Maakohtu praktikast lähtuvalt oli viimane viis hagiavaldus ja selle lisade kostjale kättetoimetamiseks vastava teate avaldamine riiklikus väljaandes Ametlikud Teadaanded³², mis koosmõjus eelnevalt viidatud määrustega välistavad kohtuotsuse täitmise Euroopa Liidu liikmesriikides. Menetlusdokumentide saajani kättetoimetamise kuldreegel on isiku kontakt-aadressi teadmine.

1.2 Õigus olla oma kohtuasja arutamise juures

Põhiseaduse § 15 esimese lause kohaselt on igal inimesel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Paragrahvi 15 lg 1 esimene lause sätestab keskse normina üldise kohtusse pöördumise õiguse, sisaldades ühtlasi üldist põhiseaduslikku õigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele. Teine lause sätestab õiguse nõuda asjasse puutuva

³¹ Nõukogu Määrus (EÜ) nr 44/2001. kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades. Arvutivõrgus: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:ET:HTML>.

³² Harju Maakohtu toimikud veebruar- oktoober 2012.

õigusakti ja toimingu põhiseadusvastaseks tunnistamist, mida võib nimetada väikeseks põhiseaduslikuks kaebuseks.³³

Põhiõigused on kellegi subjektiivsed õigused kellegi vastu. Subjektiivse õiguse struktuuris esineb kellegi kohustus midagi teha või tegemata jätta. Lisaks kohustusele on aga õiguse kandjal kohustuse kandja vastu õigus sellele, et viimane oma kohustust täidaks. Seejuures ei ole oluline, kas kohustuse kandja on füüsiline isik või avaliku võimu kandja. Isikute subjektiivne õigus on formuleeritud muuhulgas põhiseaduse § 13 lg-s 1, § 15 lg 1 esimeses lauses, § 24 lg-s 2 ja 5. Seega hoomab põhiseaduse § 15 lg esimene lause isiku õigust pöörduda eravaidluses kohtusse ja seadusega sätestatud korras vaidlustada tema kohta tehtud kohtulahend, kaevates kõrgemalseisvale kohtule.

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 24 lg 2 järgi on igapähe õigus olla oma kohtuasja arutamise juures,³⁴ mis on PS § 15 lg-s 1 sätestatud loogilise jätkuna demokraatliku õigusemõistmise oluline põhimõte. Juuresoleku õiguse ajaloolisi juuri on nähtud Rooma õiguses, aga ka kaanonilisele menetlusõigusele omases põhimõttes, et kohtus tuleb ära kuulata mõlemad vaidlevad pooled (*audiatur et altera pars*). Selle õigusega tagatakse, et isik, kelle kohtuasja menetletakse, ei ole mitte õigusemõistmise objekt, vaid subjekt koos kõigi sellest tulenevate õigustega.³⁵ Riigikohus märkis, et kui kostja jätab hagile vastamata või kohtusse ilmumata, peab kohus enne otsuse tegemist veenduma, et kostja on kohtukutse kätte saanud. Selle kohustuse eiramine rikub põhiseaduse § 24 lg-s 2 sätestatud igapähe õigust olla oma kohtuasja arutamise juures.³⁶

Riigikohus leidis 06. 01. 2005 kohtuotsuse 3-2-1-155-04 punktis 19, et kohtusse kutsumine ja hagiavalduse kostjale kätteantuks lugemine ajalehekuulutuse avaldamisega riivab isiku põhiseaduse § 24 lg-s 2 sätestatud põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures. See seab kõrgendatud nõuded kohtusse kutsumisele ja hagiavalduse kätteantuks lugemisele.³⁷ Põhiseaduse § 24 lg-s 5 sätestatud kaebeõiguse tähtaegseks teostamiseks on isikul vaja tema kohta tehtud lahendist teada saada. See põhimõte kehtib ka siis, kui tähitud

³³ Eesti Vabariigi põhiseaduse Kommenteeritud väljaanne 2012, § 15, komm 1. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-15/>.

³⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24, komm 5, Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

³⁵ Eesti Vabariigi põhiseaduse Kommenteeritud väljaanne 2012, § 15, komm 1. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-15/>.

³⁶ RKÜKo 03.11.2003, 3-2-3-6-03. p 10. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&indeks=0,2,9847,9850&tekst=RK/3-2-3-6-03>.

³⁷ Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&indeks=0,2,9847,9850&tekst=RK/3-2-1-155-04>.

postiga saadetud kiri tagastatakse kohtule adressaadi poolt vastuvõtmatult hoiutähtaja möödumise tõttu.

Kohtulahendi sisu teadasaamine on kostjale sama oluline kui tema vastu esitatud hagiavalduse sisu teadmine. Kohtumenetlust lõpetava määruse või kohtuvaidlust sisuliselt lahendava kohtulahendi vaidlustamise tähtaeg hakkab kulgema kohtulahendi saajale kättetoimetmisest. Reeglina olukorras, kus kostja aadress ei ole menetluse käigus tuvastatud, kohtulahend toimetatakse kostjale kätte hagiavalduse kättetoimetamise viisi järgides.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab paragrahvis viis lõikes kaks poolte võrdset õigust ja võimalust oma nõuet põhjendada ja vastaspoole esitatu ümber lükata või sellele vastu vaielda. Poolte võrdsus peab olema tagatud kohtumenetluse kogumis. Menetluslikult peab kohtuprotsess tagama võrdsed protsessuaalsed võimalused osapooltele. Osapooltele peavad olema tagatud võrdsed võimalused kohtumenetluses osalemiseks, oma vastuväidete, seiukohtade ja tõendite esitamiseks. Osapoolte võrdsus kohtumenetluses tähendab eelkõige kostja teadmist tema vastu esitatud nõude sisust.

Võistlevas protsessis on Euroopa Kohtu praktika põhjal olulised järgmised põhimõtted. Esiteks asjasse puutuv pool ehk kostja peab saama täpse ja täieliku ülevaate tema vastu esitatud väidetest; teiseks peab kostjal olema võimalik teha otsust tegevale organile teatavaks oma seisukohad ja vastuväited relevantse informatsiooni suhtes ning kolmandaks otsust tegev kogu ei või arvesse võtta informatsiooni ja dokumente, mida ta ei saa avaldada kostjale, sest tegemist on ametisaladusega.³⁸

Õigus olla oma kohtuasja arutamise juures on olulisemaks võistleva menteluse põhimõtteks, mis on otsesõnu sätestatud põhiseaduse § 24 lg-s 2. Euroopa inimõiguste konventsioonis seondub selline põhimõte eelkõige õigusega asja avalikule arutamisele. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika kohaselt on mittekriminaalasjades isiku kohaloleku absoluutne nõue siis, kui isiku iseloom ning eluviis on otseselt seotud kohtuasja esemega või kui kohtuotsus on seotud isiku käitumisega.³⁹

³⁸ R.Maruste. Konstitutsiolism ning põhiõiguste ja- vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004. lk 310.

³⁹ EIKo 13.03.2012. 5605/04. Karpenko vs Venemaa. Avaldaja kaebus EIKile oli konventsiooni riive tuvastamiseks kahes erinevas kohtumenetluses. Kriminaalmenetluses toimus tema süüditunnistamine kaasosaliste ütluste alusel, kelle küsitlemiseks tal kohtuistungil puudus võimalus – artikli 6 lg-te 1 ja 3 „d“ riive koosmõjus. Ning vanemlike õiguste äravõtmine kohtumenetluses, kus tal ei olnud võimalik osaleda ja esitada oma argumendid

Tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab, et tsiviilasi vaadatakse läbi ja lahendatakse kohtuistungil, kui seadusega ei ole ette nähtud teisiti. See tähendab, et kui pooled ei nõustu kirjaliku menetlusega, peab kohus korraldama kohtuistungi, et asi vaadata läbi suuliselt. Seega saavad menetlusosalised ise valida, millisel viisil olla kohtu poolt ära kuulatud, kas suuliselt või kirjalikult. Selleks, et kostjal oleks võimalus avaldada kohtule tema ära kuulamise viis, peab kostja olema teadlik tema suhtes algatatud kohtumenetlusest. Kostja peab olema reaalselt kohtudokumentide sisuga tutvuda saanud.

Kohtumenetlus peab olema avalik, selline printsiip sisaldub põhiseaduse § 24 lg 3. Normi eesmärk on õigusemõistmise läbipaistvus, selle kaudu omakorda õigluse ja erapooletuse taotlemine ja toetamine. Avalikkuse printsiibi üks tunnustest on ka suuline ära kuulamine. Mandri-Euroopa kohtumenetluse teoorias enamlevinud arusaama kohaselt tähendabki kohtumenetluse avalikkuse nõue nn „saaliavalikkust” ehk siis vahetut avalikkust. Kõnealuse põhimõtte rikkumiseks on erialakirjanduses loetud sedagi, kui kohtuistungi toimumise ajast või kohast teavitatakse vaid teatud väljavalitud isikuid, kui istungile ei lubata hilinejaid või istungisaalist mõneks ajaks lahkunuid.⁴⁰

Avaliku suulise kuulamise peab riik tagama, isegi kui isik sellekohast nõuet ei esita, juhul, kui see on selgelt ette nähtud seadusega ja niikaua, kuni inimene pole väitnud vastupidist ehk oma õigustest sellekohase selge avaldusega loobunud.⁴¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 477 lg 4 järgi tuleb hagita menetluses menetlusosaline tema taotlusel ära kuulata, kui seadusest ei tulene teisiti. Isiku ära kuulamine toimub isiklikult ja suuliselt.

Kohtulikuks ära kuulamiseks ei pea korraldama kohtuistungit ja see ei pea toimuma teiste menetlusosaliste juuresolekul, kui seadusest ei tulene teisiti. Kohus võib isiku ära kuulata muu hulgas telefonitsi või lugeda ära kuulamiseks piisavaks isiku kirjaliku või elektrooniliselt esitatud seisukoha, kui kohtu arvates on sel viisil võimalik isikult saadavaid andmeid ja seisukohta piisavalt hinnata. Isiku ära kuulamine ja sellega seonduvad olulised asjaolud tuleb märkida menetlust lõpetavas määruses.

võrdsetel alustel endise abikaasaga, kes istungitel osales. Kohus leidis, et käesolevas asjas ei saanud esindaja kirjeldada avaldaja ja tema lapse suhteid. Vanemlike õiguste äravõtmine on niivõrd sügavalt isiku pereelu riivav meede, et ainult avaldaja ise oleks saanud kirjeldada oma suhteid lapsega ning vastata kohtunike küsimustele – juhul kui neid oleks olnud. Seetõttu oli asjas artikli 6 lg 1 riive. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analyys/6419.

⁴⁰ Eesti Vabariigi Põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24, komm. 18. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁴¹ R.Maruste. Konstitutsiolism ning põhiõiguste ja- vabaduste kaitse. Tallinn. Juura 2004. lk 409.

Nii tuleb eestkoste seadmise menetluses reeglina ära kuulata isik, kellele eestkostja määratakse e eestkostetav, ärakuulamise nõudest võib kõrvale kalduda ainult siis, kui ärakuulamine ohustab eestkostetava tervist või eestkostetav ei suuda ilmselt tahet väljendada. Eestkostetavat ei pea isiklikult ära kuulama, kui eestkostetav nõustub uue eestkostjaga, st, et eestkostetav on võimeline oma tahet avaldama. Eestkostetava tahteavaldus on õigustatud, sest eestkostja ja eestkostetava suhe peab olema kõrge kvaliteediga, tagamaks eestkostetavale vääriks elamine kooskõlas põhiseadsues sätestatud isiku põhiõiguste ja vabadustega.

Koos igaihe õigusega olla oma kohtuasja arutamise juures on oluline igaihe õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvatele kohtutele.⁴² Üldtunnustatud arusaama kohaselt saab nüüdisaegset demokraatlikku kohtusüsteemi üles ehitada vaid astmelisena, tagades selle kaudu kõrgema astme kohtu kontrolli madalama astme kohtu lahendite üle. Kohtukaebeinstantside ja -menetluste vajalikkus on tingitud eeskätt sellest, et kohtunik nii nagu iga teinegi inimene võib eksida.

Kohtukaebeinstantside ja -menetluste vajalikkuse õiguspoliitilise põhjenduse kohaselt on demokraatlikus ja kohtuvõimu sõltumatust väärtustavas riigis just kohtu ja ainult kohtu funktsiooniks õigusvaidluste siduvalt lõplik lahendamine, siis peab ka eeskätt kohtusüsteem ise tagama kohtulahendi õigsuse kontrolli. Seetõttu võib põhiseadsue § 24 lg-s 5 sätestatud edasikaebeõigust käsitada ka põhiseadsue § 15 lg-s 1 ja § 24 lg-s 5 sisalduva kompleksse põhiõiguse – õigusliku konflikti kohtuliku lahendamise õiguse – allsüsteemina.⁴³

Isiku kaebeõigus on õiguslikult kvalifitseeritav kui menetluslik õiguskaitsevahend, kuid paralleelselt õiguskaitsevahendi positsiooniga on võimalik käsitleda isiku kaebeõigust kui isiku ärakuulamise võimalust. Aktiivsem pool on antud juhul kohtumenetluse pool, kes peab tähtaega järgides oma kaebuse kohtule esitama, kohus aga peab kaebust menetlema kooskõlas seduse sätetega.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ei sisalda põhiseadsue § 24 lg-s 5 sätestatuga analoogilist üldist edasikaebeõigust. Küll aga on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konvntsiooni 7. lisaprotokollis artiklis 2 lg-s 1 sätestatud edasikaebeõigus kriminaalasjades. Sama artikli teises lõikes aga nähakse ette, et siseriiklikult võidakse kriminaal-

⁴² Eesti Vabariigi põhiseadus § 24 lg 5. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁴³ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24 komm 26, Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

asjades edasikaebeõigus jätta tagamata esiteks vähemtähtsate õiguserikkumiste puhul, teiseks siis, kui riigi kõrgeim kohtuinstants oli toiminud esimese astme kohtuna ning lõpuks siis, kui isik oli tunnistanud süüdi tema õigeksmõistmist vaidlustanud kaebuse alusel. Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et põhiseaduse § 24 lg-s 5 sätestatu kohaselt on edasikaebeõiguse esemeline kaitseala tunduvalt laiem, võrreldes Euroopa inimõiguste kaitse konventsiooni 7. lisaprotokolli artiklis 2 sätestatuga.⁴⁴

Ühelt poolt tuleks põhiseadsue § 24 lg 5 kasutatud mõistega „kohtuotsus” lugeda hõlmatuks kõik kohtulahendid (seega nii kohtuotsused kitsamas mõttes kui ka kohtumenetluse üksikküsimuste lahendamisel tehtavad kohtumäärused) edasikaebeõiguse kaitsealast ei saa põhimõtteliselt *a priori* jätta välja kõiki kohtumäärusi. Kuid samas, arvestades kohtumääruste hulka, tähendaks nende edasikaebamise võimaluse tagamine kohtuotsuste edasikaebamisega samas mahus tõenäoliselt olulist takistust õigusemõistmise normaalsele funktsioneerimisele. Seetõttu tuleb lugeda täiesti põhjendatuks kohtumääruste oluliselt piiratumat edasikaebekorda (see on erikaebe- ehk määruskaebekord), võrreldes kohtuotsuste edasikaebega.⁴⁵

Isikule peab olema tagatud edasikaebeõigus tema kohta tehtud esimese kohtuotsuse peale. Edasikaebeõigus kõrgema astme kohtute otsuste peale on aga suuresti siseriikliku menetlusõiguse küsimus. Põhiseadsue § 24 lg-s 5 sätestatud võimalus „kaevata kõrgemalseisvale kohtule” tähendab seda, et selle kõrgema kohtu otsus ise ei ole edasikaebeõiguse aspektist teiste kohtuotsustega juba selle poolest võrreldav, et tema suhtes ei ole enam „kõrgemat kohut”.⁴⁶

Õigused menetlusele kohtus ja täitevvõimuorganites on nii õigused sellele, et seadusandja näeks ette tõhusa õiguskaitse kui ka sellele, et menetlus oleks kujundatud ausalt. Ausa menetluse üheks keskseks nõudeks on õigus olla enne otsuse tegemist ära kuulatud. Õigus saada ära kuulatud eeldab, et isik on teadlik menetlusest, olles kaasatud sellesse, et ta saab piisavalt asjakohast informatsiooni (sh kasutada õigust tutvuda dokumentide ja toimikuga), et tal on mõistlik aeg kujundada seisukoht ning et täitevvõimu organ arvestab isiku poolt esitatud asjakohaste argumentidega.⁴⁷

⁴⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24 kamm 27, Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁴⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24 kamm 29.1, Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁴⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24 kamm 29.2, Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁴⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 14 kamm 3.2.1.2, Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

Kohtuotsuste vaidlustamine peab seega toimuma seaduse sätete alusel. TsMS § 660 lg 1 järgi võib maakohtu määruse peale esitada määrusega puudutatud menetlusosaline määruskaebuse ringkonnakohtule üksnes juhul, kui määruskaebuse esitamine on seaduse järgi lubatud ja TsMS § 630 lg 1 järgi võivad apellatsioonkaebuse esimese astme kohtu otsuse peale esitada menetluspool ja iseseisva nõudega kolmas isik.

Kooskõlas põhiseaduse § 3 lg 1 teise lausega tuleb põhiseadse § 24 lg-s 5 sätestatud edasikaebõiguse esemelise kaitsealaga ilmselt lugeda hõlmatuks ka Euroopa Inimõiguste Kohtu poole pöördumise võimalust. Eripära on siin aga selles, et ei vaidlustata enam mitte niivõrd ja mitte esmajoones mingit kohtulahendit, vaid pigem Eesti riigi kui terviku poolt inimõiguste tagatust.⁴⁸

1.3 Eesti Vabariigi põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud isiku põhiõiguse riive tsiviilkohtumenetluses

Eesti Vabariigi põhiseaduse §-des 13-15 ette nähtud õigus kohtulikule kaitsele hõlmab nii isiku õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis on õiglane ja tagab isiku õiguste tõhusa kaitse. Kohtusse pöördumise õiguse riive legitiimseteks eesmärkideks on menetlusökoonomia ja õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu põhimõte. Põhiseaduse § 15 lõike 1 esimeses lauses sätestatud põhiõiguse piiramise õigustusena saab arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi.⁴⁹

Õigus õiglasele kohtumenetlusele (sisaldub EIÕK artiklis 6), sealhulgas õigus kohtusse pöörduda, õigus õiglasele kohtulikule arutamisele ja tõhusale õiguskaitsele, on üks olulisemaid õigusi, selleks, et tagada tegelikkuses ning päriselt põhiõiguste ja -vabaduste austamine. Lisaks kohtusse pöördumise õigusele ja õiglasele kohtupidamisele hõlmab see õigus muuhulgas riigilõivude küsimust, õigusabi kättesaadavust ja kvaliteeti. Samal ajal on õigus õiglasele kohtumenetlusele ise ka põhiõigus.⁵⁰

Kohtusse kaebuse esitamine peab olema reaalselt võimalik. Täpselt nii nagu teised EIÕK-ga tagatud õigused, peab ka kohtusse pöördumise õigus eksisteerima mitte ainult teoorias

⁴⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24 komm 32, Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁴⁹ RKÜKo 3-2-1-67-11. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=222543593>.

⁵⁰ J. Laffranque. Kas ja kuidas vaidlustada vaesust, demokraatiapuudust ja õiguskaitse nappust? Vaade õigusriigile läbi Euroopa Inimõiguste Kohtu silmade. *Juridica* 2013/1 lk 27-40 p 12.

(paberil, seaduses), vaid olema ka tegelikkuses rakendatav ja tõhusalt toimiv. Kuid õiglane õigusemõistmine ei lõpe kohtuotsusega, vaid õiglane kohtumenetlus hõlmab samuti kohtuotsuste täitmist. On väga oluline, et kohtuotsus oleks täidetav ja ka täidetud (täitmine lõpuni viidud).⁵¹

Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse §-ga 11. See tähendab, et põhiõiguse iga riive peab vastama kõigile põhiseaduse normidele. Põhiseaduse paragrahv 11 nimetab kolm eeldust, millele põhiõiguse riive peab vastama. Esiteks peab iga riive olema põhiseadsuega kooskõlas (§ 11 esimene lause). Teiseks peab piirang olema demokraatlikus ühiskonnas vajalik (§ 11 teise lause esimene pool). Kolmandaks ei tohi riive moonutada piiravatavate õiguste ja vabaduste olemust (§ 11 teise lause teine pool).⁵²

Põhiseadsuse paragrahvides 13,14, ja 15 sätestatud õigus kohtulikule kaitsele hõlmab nii isiku õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus. Kohtumenetlus peab olema õiglane ja tagama isiku õiguste tõhusa kaitse.

Kohtusse pöördumise õiguse riive legitiimseteks eesmärkideks on menetlusökonoomia ja õigusmõistmise kulutuste kandmisest osavõtu põhimõte. Põhiõiguste piiramise õigustusena saab arvestada üksnes teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi. Põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele kaitseala riive on mis tahes kaitse eseme kitsendamine, mis võib seisneda nii põhiõiguste adressaadi tegevuses kui ka tegevusetuses. Õiguse riive on selle kaitseala iga ebasoodne mõjutamine.⁵³ Riivet õigustavad põhjused peavad olema seda kaalukamad, mida intensiivsem on riive.⁵⁴

Üldise põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele esemeline kaitseala on väga mitmetahuline ning oluliselt mõjutatud EIÕK artiklite 6 ja 13 kaitsealadest ja neile EIK poolt antud tõlgendustest. Selle osa garantiideks võib pidada õigust pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse.⁵⁵ Seega õigus pöörduda kohtusse oma rikutud õiguste kaitseks on kohtutee

⁵¹ R. Maruste. Konstitutsiolism ning põhiõiguste ja- vabaduste kaitse. Tallinn. Juura 2004. lk 309.

⁵² Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 11 komm 1.2. Arvutivõrgus:

<http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-11/>.

⁵³ RKÜKo 3-2-1-67-11 p 22.1.1. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222543593>.

⁵⁴ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Juridica eriväljaanne 2001. p 7.1.4.

⁵⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 15 komm 2.1. Arvutivõrgus:

<http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-15/>.

üldine garantii. Õiguste kaitse peab olema kiire ja tõhus⁵⁶. Kohtute menetluslik tõhusus on oluline nii kohtusüsteemi funktsioneerimiseks tervikuna (kohtute üldise töökoormuse seisukohalt) kui ka igale kohtuasjale mõistliku aja jooksul lahendi tagamiseks.⁵⁷ Menetlus- ja korralduspõhiõiguse riive seisneb selles, et seadusandja on jätnud põhiseaduse miinimumnõuetele vastava menetluse sätestamata. Piisav menetlus on sätestamata ka siis, kui olemasolev menetlus ei ole piisav.⁵⁸

Ära kuulamisõigus on üks olulisemaid menetlus- ja korralduspõhiõiguse koostisosi,⁵⁹ mistõttu näiteks haldusmenetluses on ära kuulamata jätmist hakatud kohtupraktikas sageli käsitlema nn absoluutse menetlusveana, so rikkumisena, mis toob pea alati kaasa menetluse tulemuseks oleva koormava haldusakti tühistamise.⁶⁰

Riigikohtu halduskolleegium märkis 08.10.2002 määruses 3-3-1-56-02, p 9 „Puudutatud isiku ära kuulamisel on ka iseseisev protseduuriline väärtus, sest tagaselja otsuseid tegev asutus käsitleb isikut kui vaid menetluse objekti ja mitte kui õigusvõimelist kodanikku”. Õigus saada ära kuulatud eeldab, et isik on teadlik menetlusest, olles kaasatud sellesse, et ta saab piisavalt asjakohast informatsiooni (sh kasutada õigust tutvuda dokumentide ja toimikuga), et tal on mõistlik aeg kujundada seisukoht ning et täitevvõimu organ arvestab isiku poolt esitatud asjakohaste argumentidega.⁶¹

Põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele sisaldab õigust kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul. Seda võib nimetada ka õiguskaitse tõhususe ehk efektiivsuse põhimõtteks kitsamas tähenduses.⁶² Kohtumenetluse kestuse mõistlikkuse hindamisel on riigikohus ja EIK korduvalt öelnud: “Selleks, et mõõta, kas kohtumenetlus on toimunud mõistliku aja jooksul, tuleb hinnata vaidluse keerukust ning menetlusosaliste ja kohtu käitumist.”^{63 64}

⁵⁶ RKHKm 25.11.1994, III-3/1-11/94. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=RK/III-3/1-11/94>.

⁵⁷ RKPJKo 09.04.2008, 3-4-1-20-07, p 19. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-4-1-20-07>

⁵⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 14 komm 3.4. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-14/>.

⁵⁹ RKHKm 03.03.2005, 3-3-1-1-05m, p 19. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=222478709>.

⁶⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 14 komm 3.2.1.2. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-14/>.

⁶¹ Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-56-02>.

⁶² Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 15 komm 2.1.4. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-15/>.

⁶³ RKHKm 15.11.2004, 3-3-1-58-04, p 16. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-58-04>.

Kohtu käitumise all tuleb käsitleda kohtu tegevust või tegevusetust, st, kas kohus tegeles menetlusega: edastas osapooltele dokumente, kuulas menetlusosalised ära või saatis välja kohtukutsed jne. Oluline on siinjuures märkida, et menetlusosaline, kelle arvates menetlus kestis ebamõistlikult pikka aega, peab olema aktiivne menetlusosaline, ta ei tohi hoiduda menetlusest kõrvale ega muud moodi takistada kohtumenetlust. Siia kuulub ka menetlusosalise kohustus teavitada kohtu viivitamata postiaadressi muutmisest. Vastasel juhul tekib ebaõiglane olukord, kus isik hoidub kohtumenetlusest, rikkudes menetlusreegleid, kuid siiski kaebab riigi Euroopa Inimõiguste Kohtusse ebamõistlikult pikas kohtumenetluses süüdistatuna.

Peab olema võimalus, mis lubab pidada menetluskohustused kättemaksu teatud menetluskohustuste täitmisel. Kohtumenetlus peab jätkuma isikute suhtes, kes hoiduvad kõrvale neile saadetud dokumentide vastuvõtmisest.⁶⁵ Juhul, kui menetlusosaline on ise põhjastanud oma käitumisega kohtumenetluse venimise, ei saa kohtulikku arutamist ilma isiku osavõtuta pidada juuresoleku õiguse riiveks.⁶⁶ Sellisel juhul ei peeta isiku kohtuistungis toimumist tema puudumisel isiku osavõtuta, avalikkuse ja suulise kuulamise põhimõtte rikkumiseks.⁶⁷

Oluline on, et avalik võim, sealhulgas kohus, on astunud vajalikud sammud isiku leidmiseks.⁶⁸ Ka Euroopa Inimõiguste Kohus asjas Kolegovy vs Venemaa⁶⁹ kordas kohtulahendis põhimõtet, et õiglase õigusemõistmise riive on siis, kui isikul ei ole võimalik

⁶⁴ Barantseva vs. Venemaa, kohtuotsus 04.03.2010.a., avaldus nr 22721/04; Avaldaja esitas kaebuse konventsiooni artikli 6 lg 1 alusel seoses mõistliku menetlusaja nõude rikkumisega. EIK leidis, et kuigi menetlus oli teatud mõttes keeruline ning ka avaldaja põhjastas viivitusi, oli viivitus pikkusega 4 aastat ja 3 kuud põhjastatud kohtute tegevusetusest. Viimase all pidas EIK silmas seda, et kohtud ei planeerinud istungeid ning ei võtnud tarvitusele distsiplineerivaid meetmeid tagamaks kostja kohaletoomine kohtusse. Seega tuvastas EIK artikli 6 lg 1 rikkumise.

⁶⁵ RKTkm 03.06.2004. 3-2-2-1-04. p 12. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-2-1-04>.

⁶⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24 kamm 11. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁶⁷ Euroopa Kohtu 19.12.2012 otsus asjas 325/11 *Sąd Rejonowy w Koszalinie — Poola eelotsusetaotlus*) — Krystyna Alder, Ewald Alder *versus* Sabina Orłowska, Czesław Orłowski. Kohus leidis, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. novembri 2007. aasta määruse (EÜ) nr 1393/2007 kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättemaksu kohtu tsiviil- ja kaubandusajades („dokumentide kättemaksu”), millega tunnustatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000, artikli 1 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastulus põhikohtuasjas arutlusele olevad liikmesriigi õigusnormid, mis näevad ette, et loetakse kättemaksu kohtutoimikusse lisatud kohtudokumentid, mis on adresseeritud teises liikmesriigis peamist või alalist elu- või asukohta omavale isikule, kui kõnealune isik ei ole määratud dokumente vastu võtma volitatud isikut, kelle elu- või asukoht on liikmesriigis, kus kohtumenetlus toimub. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:046:0007:0007:ET:PDF>.

⁶⁸ R.Maruste, lk 409.

⁶⁹ EIKo 1.03.2012, 15226/05, Kolegovy vs Venemaa. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analyys/6374.

ringkonnakohtu kohtuistungil osaleda seetõttu, et teda ei ole kohtuistungi toimumisest nõuetekohaselt teavitatud. Venemaa suhtes on tuvastanud artikli 6 lg 1 riive seetõttu, et isikule küll saadeti kohtukutse, kuid puudus informatsioon selle kättesaamise kohta.

Igäihe õguse riiveks olla oma kohtuasja arutamise juures tuleb pidada ka kohtuasjade kirjalikke menetlusi maa- ja ringkonnakohtutes. Kohtumeneltuse efektiivsuse huvides ei saa pidada sellist riivet välistatuks tingimusel, et isikule on tagatud muud vajalikud menetluslikud garantiid, eeskätt edasikaebeõigus.⁷⁰

Põhiõiguse riive ohul tuleb hinnata ka põhiõiguse riive proportsionaalsust. Proportsionaalsuse põhimõtte ehk ülemäärasuse keeld on üks õigusriigi keskne põhimõtte, mille osadeks on sobivus, vajalikkus kitsamas tähenduses ja mõõdukus.⁷¹

Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest. Ei ole vajalik, et abinõu saavutaks eesmärgi absoluutse kindlusega. Piisab, kui tegemist on sammuga õiges suunas, vahendiga, mis seatud eesmärgi saavutamisele kaasa aitab, seda edendab.⁷²

Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda, kuivõrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes.⁷³ Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Kaalumisel kehtib reegel: „Mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused”. Kaalumisel tuleb kaalukausile asetada riivatud põhiõigus ühelt ja riivet õigustavad legitiimsed põhjused teiselt poolt.⁷⁴

⁷⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 24 komm 14. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-24/>.

⁷¹ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 11 komm 3. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-11/>.

⁷² Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 11 komm 3.1. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-11/>.

⁷³ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 11 komm 3.2. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-11/>.

⁷⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 11 komm 3.3.1. ja 3.3.2 Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-11/>.

Seega kohtumenetlusosaliste õigus tõhusale menetlusele ja õigus õiglasele kohtumenetlusele ei ole absoluutsed isiku põhiõigused, st neid võib teatud juhtudel neid piirata. Menetlusosaliste kohtumenetluse õiguste piiramine peab olema põhjendatud ning alati kaalutud piiramine. Piirangute kehtestamisel peab kaaluma erinevate meetete vahel, et leida meede, mis piirab põhiõigust kõige vähem.

Siseriiklikus õiguses on isikutele loodud võimalus pöörduda kohtusse oma õiguste kaitseks ning kehtestatud kindlad menetlusreeglid. Hageja pöördub kohtusse hagiavaldusega, mille kohus peab kätte toimetama kostjale. Kohus algatab hagiavalduse alusel menetluse määrusega, kuid hagiavalduse menetlemine saab toimuda tingimusel, et kostjat on teavitatud toimuvast menetlusest. See tähendab, et kostjale peab kohus hagiavalduse kätte toimetama seadusega sätestatud viisil, sest ainult siis on kostjal võimalus teostada oma põhiõigust olla oma kohutasja arutamise juures ja olla kohtu poolt ära kuulatud. Seega ongi menetluskäitumise kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluse väga oluline etapp, milles avaneb kättetoimetamise regulatsiooni dualism: ühelt poolt tagab menetluskäitumise kättetoimetamine hagejale tõhusa õiguskaitse ja teiselt poolt kostjale ausa kohtumenetluse.

2. TSIVIILKOHTUMENETLUSE DOKUMENTIDE HOIUSTAMISEGA KÄTTETOIMETAMINE

2.1 Üldiselt menetlusedokumentide kättetoimetamisest

Sisult on kättetoimetamise puhul tegemist menetlusedokumentide saatmisega menetlusosalistele teatud kindlaid formaliseeritud reegleid järgides.⁷⁵

Seadusandja reguleerib tsiviilkohtumenetluse menetlusedokumentide kättetoimetamist tsiviilkohtumenetluse seadustiku peatükkides nr 33 - 36.

Menetlusedokumendi kättetoimetamine on dokumendi üleandmine saajale selliselt, et saajal oleks võimalik dokumendiga oma õiguse teostamiseks ja kaitsmiseks õigeaegselt tutvuda. Saaja on menetlusosaline või muu isik, kellele menetlusedokument on adresseeritud.

Menetlusosalisele tuleb kätte toimetada hagiavaldus, kaebus ja nende täiendused, kohtukutsed, samuti kohtuotsus ja asjas menetlust lõpetav määrus ning seaduses nimetatud muud menetlusedokumendid. Seega tuleb menetlusosalisele kätte toimetada sellised tsiviilmenetlusedokumendid, millega on tagatud menetlusosalise õigus enda õiguste eest seista ehk osaleda tema õigusi puudutava kohtulikult arutamisel.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 307 lg 1 järgi on menetlusedokument kätte toimetatud alates dokumendi või selle kinnitatud ärakirja või väljatrüki üleandmisest saajale. Töö käigus läbi uuritud toimikutest nähtub, et menetlusedokumendi või selle kinnitatud ärakirja või väljatrüki ei osutu alati võimalikuks saajale üle anda, kuid siiski menetlusedokument loetakse saajale kättetoimetatuks ning menetlus tsiviiliasjas jätkub.⁷⁶

Nagu nähtub menetlusedokumentide kättetoimetamise üldregulatsioonist, on seadusandja poolt jäetud piisavalt tegutsemisruumi kohtule menetlusedokumentide kättetoimetamiseks. Seadusega on määratud isikud, kellele saab menetlusedokumendid üle anda, et pidada menetlusedokumente menetlusosalisele kättetoimetatuks, seejuures seadusandja on määranud menetlusedokumendi kättetoimetamise vormi ja viisid.

Kättetoimetamise esimeseks eesmärgiks on tagada piisava tõenäosusega, et isik saab talle teatavaks tegemist vajava dokumendi sisust ka tegelikult teada. Ideaaljuhul tutvub dokumendi

⁷⁵ M.Vutt. Menetlusedokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs 2009, lk 4. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/891/MenetlusedokumentideK2ttetoimetamine_Margit_Vutt.pdf.

⁷⁶ Harju Maakohtu toimikud 2012-2013.

saaja teatavaks tehtava dokumendi sisuga. Praktikas on ideaal siiski raskesti saavutatav, mistõttu on õigusteadlaste poolt konstrueeritud arvukaid aluseid, millal tohib eeldada, et dokumendi saaja on siiski pidanud saama dokumendi sisuga tutvuda.

Selliseid aluseid nimetatakse fiktsioonideks. Fiktsioonidega tuleb aga siiski olla ettevaatlik ja neid tuleks rakendada üksnes seal, kus tegelik kättetoimetamine on võimatu.⁷⁷ Fiktsioonid on olukorrad, kus tsiviilkohtumenetluse dokumendid loetakse saajale kättetoimetatuks, ilma, et seda oleks dokumendi saajale isiklikult üle antud.

Kohtu kohustus on pidada kohtuasja kohta toimikut, milles säilitatakse kõik menetlusega seotud dokumendid. Otseselt ei ole seadusandja menetluskohustuste mõistet sõnastanud, küll on *expressis verbis* kirjas, millised kohtudokumendid tuleb saajale kätte toimetada. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 306 lg 5 järgi peab kohus menetlusosalistele kätte toimetama hagiavalduse, kaebuse ja nende täiendused, kohtukutsed, samuti kohtuotsuse ja asjas menetlust lõpetava määruse ning muud menetluskohustuste poolte menetluslikud taotlused, tõendid.

Seaduses on väga konkreetselt reguleeritud kättetoimetamise fikseerimine, seega on seadusandja sätestanud, et kui kättetoimetamist ei ole võimalik tõendada või kui on rikutud seaduses sätestatud kättetoimetamise reegleid, loetakse dokument saajale kättetoimetatuks alates dokumendi tegelikkuses saajani jõudmist.⁷⁸ Korrektne ja fikseeritud kättetoimetamine on äärmiselt oluline, seda leidis ka riigikohus, märkides, et kättetoimetamine vastaks seaduse nõuetele, peab kättetoimetamine olema seaduses sätestatud viisil dokumenteeritud, muuhulgas peab kättetoimetamistest nähtuma dokumendi kättetoimetamise aeg ja koht.⁷⁹

Kohus on kohustatud teavitama menetluse käigust ja vajadusel kaasama menetlusse kolmandad isikud, ka olukorras, kus hageja ei ole sellist isikut menetluses kostjana nimetanud. Selline kohtukohustus tuleneb TsMS § 77 lg 1. Lisaks on oluline, et kohus hagi menetleb poolte esitatud asjaolude ja taotluste alusel, lähtudes nõudest ja vastavalt kehtivale seadusele, siis on kohtul õigus mõistlikkuse ulatuses suunata ja seletada hagejale tema protsessuaalseid õigusi ja võimalusi.

⁷⁷ M. Ernits. Kättetoimetamine põhiõiguste valguses. *Juridica* 2004/5, lk 323.

⁷⁸ TsMS § 307 lg 3. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

⁷⁹ RKTkm 3-2-1-39-07, p 10. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-39-07>.

Menetlusedokumentide kättetoimetamise viiside ja isikute järgi saab menetlusedokumentide kättetoimetamist liigitada kolme gruppi: isiklik kättetoimetamine, asendus kättetoimetamine ja erandlik kättetoimetamine.

Isiklikult kättetoimetamise korral võib kohus menetlusedokumentid kätte toimetada kohturuumides või postiteenuse osutaja vahendusel tähtitud kirjaga või lihtkirjana, faksi teel või elektrooniliselt (TsMS §§ 311-314). Lisaks saab kohus menetlusedokumentid saajale isiklikult kätte toimetada kohtutäituri, kohtukordniku, muu isiku ja asutuse vahendusel (TsMS § 315).

Menetlusedokumentide kättetoimetamise korral välisriigis või eksterritoriaalsetele Eesti Vabariigi kodanikele võib menetlusedokumendi kätte toimetada ka välisriigi pädeva ametiasutuse kaudu või välisriigis Eesti Vabariiki esindava pädeva konsulaarametniku või saadiku vahendusel (TsMS § 316).

Asenduskättetoimetamise korral toimetatakse menetlusedokumentid kätte, mitte dokumendi saajale, vaid tema esindajale. Selleks kasutatakse samu viise, mis isikliku kättetoimetamise korral. Seega kehtivad ka samad kättetoimetamise dokumenteerimise nõuded ja menetlusliku tähtaja kulgemise kord.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 36 peatükis on sätestatud mitmeid kättetoimetamise erijuhte ehk menetlusedokumentide kättetoimetamisfiktsioone: kättetoimetamine eluruumis, kättetoimetamine saaja tööandjale, üürileandjale ja maja haldajale (TsMS § 322), kättetoimetamine äriruumis (TsMS § 323), menetlusedokumentide vastuvõtmisest keeldumine (TsMS § 325), kättetoimetamine postkasti panekuga (TsMS § 326), kättetoimetamine hoiustamisega (TsMS § 327), avalik kättetoimetamine (TsMS § 317). Eelnimetatud fiktsioonide puhul tsiviilkohtumenetluse dokumentide saajat teavitatakse tema kohta koostatud dokumendist ja kohast, kus saab tema kohta koostatud dokumendi sisuga tutvuda.⁸⁰

Avalikult kättetoimetatava dokumendi väljavõtte avaldatakse väljaandes Ametlikud Teadaanded, teates märgitakse asja arutav kohus, menetlusosaline ja menetluse ese, kättetoimetatavas

⁸⁰ RKTkm 27.02.2013 nr 3-2-1-190-12. Kohus leidis, et Ringkonnakohtu määrus tuleb tühistada. Kolleegium leiab, et kohtumääruse hoiustamise kohta teate valedale aadressile saatmise tõttu ei saa menetlusedokument (kohtumäärust) hoiustamisega kättetoimetatuks lugeda. Praegusel juhul, kus kostja kaaskirjast apellatsioonkaebusele nähtub, et kostja saatis enda teadmisel digitaalselt allkirjastatud apellatsioonkaebuse (seda kinnitab apellatsioonkaebuse laiend „ddoc“), ning kohtule ei olnud teada, kas kostja sai kätte talle saadetud teate selle kohta, et kostja allkirja ei ole apellatsioonkaebusel, tulnuks kostjale anda tähtaeg puuduste kõrvaldamiseks ning alles pärast seda otsustada apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise üle. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-190-12>.

dokumendis sisalduv taotlus, lahendi kättetoimetamise puhul selle resolutsioon, kohtukutse kättetoimetamise korral kohtusse kutsumise eesmärk ja aeg, hagi kättetoimetamise korral hagi vastamise ettepanek, ettepaneku sisu ja ettenähtud selgitus. Dokument loetakse avalikult kättetoimetatuks 15 päeva möödumisel väljavõtte väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmumise päevast. Asja arutav kohus võib määrata dokumendi kättetoimetatuks lugemiseks pikema tähtaja. Sel juhul avaldatakse tähtaeg koos avaliku kättetoimetamisega.⁸¹

Nii Eesti kui ka Vene Föderatsioon on ühinenud tsiviil- ja kaubandusasjade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide välisriikides kätteandmise konventsiooniga. Viidatud konventsiooni artikli 10 punkt a sätestab võimaluse kohtudokumentide saatmiseks postiga otse välisriigis asuvatele isikutele, kui adressaatriik sellele vastu ei vaidle. Vene Föderatsioon teatas, et ta ei luba konventsiooni artikli 10 kohaselt dokumente enda territooriumil kätte toimetada. Seega ei saa pidada konventsiooni nõuetele vastavaks dokumentide kättetoimetamist Venemaal kulleri vahendusel.⁸²

Viidatud riigikohtu otsuse eriarvamuses leidis kohtunik Jaak Luik, et TsMS § 702 lg 2 p-s 2 sätestatud testimise alus puudub. Kostja kaebab, et talle ei ole nõuetekohaselt kätte toimetatud kohtukutset, hageja nõude suurendamise avaldust ega maakohu otsust. Toimikust nähtuvalt on kostjale kätte toimetatud hagiavaldus ning ta on sellele ka vastanud. Kostja ei väida ka, et kohtukutse ja nõude suurendamise avaldus tema töökohta ei jõudnud. Vene Föderatsiooni kompetentselt asutuselt on maakohus saanud teatise, et kostja ei ela oma elukohas, dokumente pole võimalik kätte anda. Kohtunik on seisukohal, et kostjal puudub mis tahes õigustus tugineda teistmise alusena kohtudokumentide kättetoimetamise nõuete järgimata jätmisele olukorras, kus ta ise pahatahtlikult hoidus kõrvale dokumentide vastuvõtmisest: oli menetlusest teadlik, ei teavitanud kohut aadressi muutumisest.⁸³

Kolleegiumi järelduse kohaselt oleks pidanud maakohus üritama olemasolevat kostja e-posti aadressi kasutades välja selgitada kostja tegelik elukoht, kus kohtudokumendid oleks

⁸¹ TsMS § 317. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

⁸² RKTkm 11.01.2012 nr 3-2-2-11. Kolleegiumi leidis, et kulleri vahendusel ei oleks tohtinud kohtudokumente kätte toimetada. Kolleegium arvates ei olnud praeguses asjas täidetud ka eeldused, et maakohus oleks võinud konventsiooni kohaselt teha otsuse olukorras, kus puudusid andmed menetlusedokumentide kättetoimetamise kohta kostjale. Eelkõige ei olnud tehtud konventsioonis kirjeldatud kõikvõimalikke mõistlikke pingutusi, et saada teatist menetlusedokumentide üleandmise kohta adressaatriigi pädevate asutuste kaudu. Eelpooltoodust tulenevalt saatis kolleegium asja tagasi maakohule uueks läbivaatamiseks. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222541299>.

⁸³ RKTkm 11.01.2012 nr 3-2-2-11 eriarvamus. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222541300>.

konventsiooni kohaselt saanud talle kätte anda, ei ole põhjendatud. Vene Föderatsiooni tsiviilkohtumenetluse seadustik ei sätesta kohtule kohustust üritada kostjale kohtukutset kätte anda tema võimalikus viibimiskohas juhul, kui kostja ei ela ega ole kättesaadav oma alalises (sissekirjutusjärgses) elukohas.⁸⁴

Menetlusedokumentide kättetoimetamisel hoiustamisega kohus hoiustab dokumendid saaja elukohajärgses postkontoris, valla- või linnavalitsuses või maakohtu kantseleis, kelle tööpiirkonnas asub dokumendi kättetoimetamise kohta (TsMS § 327). Hoiustamise vahendusel on lubatud menetlusedokumendi kättetoimetamine siis, kui menetlusedokumenti ei ole võimalik kätte anda saajale või tema esindajale.

Menetlusedokumendi hoiustamine kohtu kantseleis on lubatav TsMS §-s 326 sätestatud tingimustel, s.o kui menetlusedokumenti ei ole võimalik kätte toimetada, kuna seda ei saa üle anda saaja või tema esindaja elu- või äriruumis. TsMS §-de 326 ja 327 kohaselt saab dokumenti lugeda kättetoimetatuks eelkõige eeldusel, et kohtul on selge, et koht, kus dokumenti prooviti üle anda, on tõepoolest saaja elu- või äriruum.⁸⁵

Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskirjas märgitud kohaselt mõjutab menetlusedokumentide kättetoimetamine oluliselt efektiivse, sh mõistliku aja jooksul toimuva õigusemõistmise saavutamist ja peab kaasa aitama nimetatud eesmärkide saavutamisele. Lähtutud on hagimenetluse võistlevast loomust, milles võib kättetoimetamisega seotud riske ja ka koormust praegusega võrreldes oluliselt suuremal määral kanda menetlusosaline, seda olukorras, kus üks pool tahtlikult väldib menetlusedokumentide kättesaamist.⁸⁶

Uudse regulatsioonina on TsMS'i sisse toodud menetlusedokumentide kättetoimetamine menetlusosalise korraldamisel (TsMS § 315). Menetlusosaline, kelle esitatud menetlusedokument tuleb kätte toimetada või kelle huvides on muu menetlusedokumendi kättetoimetamine, võib taotleda kohtult dokumendi kättetoimetamist enda korraldamisel. Menetlusosaline võib menetlusedokumendi kätte toimetada üksnes kohtutäituri vahendusel.

⁸⁴ RKTkm 27.02.2013 nr 3-2-1-190-12, p 7-11. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-190-12>.

⁸⁵ RKTkm 3-2-2-9-09, p 6.:Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-2-9-09>.

⁸⁶ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, lk 22-23.

Kohtutäituri vahendusel menetluskohandi kättetoimetamine ja selle dokumenteerimine toimub kindlaks määratud korras.

Kättetoimetamise kohta koostatakse kättetoimetamisteatis, millel märgitakse kohandi kättetoimetamise aeg ja koht, isiku nimi, kellele dokument tuli kätte toimetada, kui dokument anti üle muule isikule kui saajale, selle isiku nimi, kellele on dokument üle antud, ja põhjus, miks kättetoimetamine toimus sellele isikule, kättetoimetamise viis, kohandi vastuvõtmisest keeldumise korral märges selle kohta ja kohandi mahajätmise koha andmed, kohandi kättetoimetanud isiku nimi, amet ja allkiri, kohandi vastuvõtnud isiku nimi, allkiri ja andmed tema isikusamasuse tuvastamise kohta, eelkõige isikut tõendava kohandi number ning kohandi kättesaamise kuupäev, välja arvatud, kui dokument jäeti seaduses märgitud põhjusel tegelikult üle andmata (TsMS § 313 lg 3, § 315).

Erand nähakse ette lapse või menetluses erilist kaitset vajava muu füüsilise isiku huve puudutavas hagimenetluses, samuti lapse elatisnõudega maksekäsu kiirmenetluses, kus kohus võib menetluskohandid kohtutäituri vahendusel kätte toimetada ka seni kehtinud korras ehk ise kohtutäituriga suheldes.⁸⁷

2.2 Eeldused menetluskohandite kättetoimetamiseks hoiustamisega

Oluliseks probleemiks kättetoimetamisel ei ole Eestis mitte see, et isik ei võta elu- või asukoha menetluskohandite vastu, vaid see, et riik ei tea, kus see elu- või asukoht on.⁸⁸ Rahvastikuregistri aadressiandmete õigsuse tagamiseks on rahvastikuregistri seaduses hulgaliselt kohustusi, kuid puudub nende täitmise tagamiseks nii sanktsioon kui ka järelvalve. Ka juriidilistel isikutel puudub kohustus teatada äriregistrile ühene kontaktaadress posti edastamiseks. Äriregistrisse kantakse juriidilise isiku asukoht, kuid asukohana märgitud aadressil ei pruugi äriühing realselt tegutseda, e siis tegemist on „deklaratiivse“ kandega.

Riigikohus on oma praktikas järjekindlalt leidnud, et avaliku kättetoimetamisega hagiavalduse kostjale kätteantuks lugemine riivab isiku põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures.⁸⁹ Vaatamata sellele ei ole antud regulatsiooni

⁸⁷ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, lk 23.

⁸⁸ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud, Juridica 9/ 2012, lk 667.

⁸⁹ RKTkm 3-2-2-1-04, p 12. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-2-1-04>.

menetlusseadustikust välja jäetud, vaid on mõnevõrra muudetud. Menetlusedokumentid võib toimetada kätte avalikult, kui menetlusosalise aadress ei ole kantud registrisse või kui isik ei ela registris märgitud aadressil ning isiku aadress või viibimiskoht ei ole kohtule muul viisil teada ja kui dokumenti ei saa kätte toimetada isiku esindajale ega dokumendi kättesaamiseks volitatud isikule või muul käesolevas osas sätestatud viisil (TsMS § 317 lg 1).

Alates 01.01.2013 võib juriidilisest isikust menetlusosalisele kohtu määruse alusel toimetada menetlusedokumendi kätte avalikult, kui elektrooniline kättetoimetamine ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud postiaadressil tähitud kirjaga kättetoimetamine ei ole tulemust andnud. Kui juriidiline isik on esitanud registripidajale äriseadustiku § 63¹ lõikes 1 sätestatud isiku Eesti aadressi, tuleb enne menetlusedokumendi avalikult kättetoimetamist üritada dokumenti kätte toimetada ka sellel aadressil (TsMS § 317 lg 1).

Maksekäsu kiirmenetluse üleminekul hagimenetluseks võib määruse alusel toimetada hagiavalduse kätte avalikult, kui maksettepaneku koostanud kohus on maksettepanekut võlgnikule kätte toimetades täitnud avaliku kättetoimetamise sätestatud eeldused. Dokument loetakse avalikult kättetoimetatuks 15 päeva möödumisel väljavõtte väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmumise päevast, seda tähtaega võib kohus pikendada. Sel juhul avaldatakse tähtaeg koos avaliku kättetoimetamisega (TsMS § 317 lg. 5).

Kehtiva seaduse kohaselt on kohus sageli pandud olukorda, kus temal lasub ainuvastutus dokumentide kättetoimetamise eest ning menetlusosaline, kelle huvides peaks olema menetluse kulgemine ning kes pärast võib kohtu aeglase ja ebaefektiivse tegutsemise peale kaevata, ei pea omalt poolt midagi tegema. Niisugune olukord ei sobi kokku ei võistleva menetluse ega kohtu funktsiooniga õigust mõistva riigivõimuna ja vajab korrigeerimist. Arvestades, et rahvastikuregistri mittevastavus tegelikkusele muudab kättetoimetamise väga töömahukaks ülesandeks, kulutavad kohtunikud ja nendega koos töötavad ametnikud ebaproportsionaalselt suure osa oma ajast dokumentide kättetoimetamise teostamisele (sh kostjate otsimisele).⁹⁰

Menetlusedokumentide kättetoimetamine dokumendi saajale on ainukene võimalus teavitada menetlusosalist tema suhtes algatatud kohtumenetlusest ja seega ainuke võimalus tagada

⁹⁰ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, lk 22.

menetlusosalise ärakuulamine kohtu poolt. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on ette nähtud mitmed võimalused menetluskohalolekute kättetoimetamiseks nii menetlusosalisele isiklikult kui ka menetlusosalise esindajale ja lisaks on ette nähtud viisid, mil eeldatakse, et menetluskohalolek on saajale kätte toimetatud - fiktsioonid.

Menetluskohalolekute kättetoimetamise üheks võimaluseks on menetluskohalolekute kättetoimetamine hoiustamisega. Dokumentid saab hoiustada kohalolekute kättetoimetamise kohas asuvas postkontoris või valla- või linnavalitsuses või selle maakohtu kantseleis, kelle tööpiirkonnas asub kohalolekute kättetoimetamise koht. Hoiustamise kohta jäetakse või saadetakse saaja aadressil postiga kirjalik teade, selle võimatuse korral aga kinnitatakse teade eluruumi, äriruumi või viibimiskoha uksele või väljastatakse naabruses elavale isikule saajale edastamiseks. Teatest peab selgelt ilmnema, et hoiustatud on kohtu edastatud dokument ning et hoiustamisega loetakse dokument kätte toimetatuks ja sellest võivad kulgema hakata menetlustähtajad.

Dokument loetakse menetlusosalisele kätteantuks kolme päeva möödumisel teate edastamisest või mahajätmisest. Dokumenti ümbrikule märgitakse kättetoimetamise kuupäev. Teatis edastatakse menetlusosalisele lihtkirjana viimati kohtuväliselt kättesaadud või rahvastikuregistri andmebaasis fikseeritud aadressile. Kättetoimetamiseks edastatud dokument tagastatakse saatjale 15 päeva möödumisel kättetoimetatuks lugemisest, kui kohus ei ole selleks määranud pikemat tähtaega (TsMS § 327 lg 4). Teatise saatmise kohta tehakse tsiviilasja kohta peetavasse toimikusse vastavasisuline märge. Toimikus säilitatakse ka teatis, mis edastatakse menetlusosalisele.⁹¹

Kuna tegemist on õigusliku fiktsiooniga, siis on seadusandja sätestanud korra, millal menetluskohalolekute kättetoimetamine hoiustamisega saab toimuda. Hoiustamisega menetluskohalolekid on lubatud kätte toimetada üksnes juhul, kui menetluskohaloleki on proovitud isikule isiklikult üle anda vähemalt kahel korral oluliselt erinevatel kellaaegadel vähemalt kolmepäevase vahega ja menetluskohaloleki ei ole võimalik kätte anda elu- või äriruumis viibivale muule isikule TsMS § 322 lõike 1 (menetluskohaloleki kättetoimetamine eluruumis ja viibimiskohas ning saaja tööandjale, üürileandjale ja maja haldajale) või § 323 (menetluskohaloleki kättetoimetamine äriruumis) kohaselt.

⁹¹ Harju Maakohtu toimikud 2012.

Asendus kättetoimetamise korral ei loeta dokumenti kättetoimetatuks selle kättetoimetamisel saaja asemel isikule, kes osaleb kohtumenetluses saaja vastaspoolena isegi, kui dokument toimetati kätte menetlusosalise eluruumis. Sellisel juhul tuleb teatis menetlusdokumentide hoiustamise kohta lihtkirjana edastada menetlusosalise postiaadressile.

Tähitud kiri *versus* lihtkiri vahekorras on kirja sisu teadasaamise aspektis eelistatud lihtkiri. Reeglina ei võta isikud kergemeelselt tähitud kirju vastu - seega lihtkiri on sellisel juhul tõhusam viis teatise saatmiseks. Eeldus, mida seadusandja ei ole *expressis verbis* märkinud, on see, et kohtul peab olema kindel veendumus, et aadressilt, millele teatis menetlusdokumentide hoiustamise kohta edastatakse, dokumendi saaja need ka kätte saab. Selline veendumus saab kohtul tekkida menetlusosalise kohta lisaandmete kogumisega.

Kohus uurib postiaadressi päringute tegemisega näiteks maksu- ja tolliameti e- maksuameti infosüsteemi kaudu või kohtute infosüsteemi, millest saab teabe, kas isik ei ole varasemalt kohtumenetluse osaline olnud ja millised on olnud tema kontaktandmed. Kohtute infosüsteemi on koondatud informatsioon kohtumenetluste kohta üle riigi, olenemata kohtust. Seega, kui isik on kuulutatud kriminaalmenetluses tagaotsitavaks, saab maakohus edastada teatise tsiviilkohtu menetlusdokumentide hoiustamise kohta rahvastikuregistris märgitud aadressile, sellise kande olemasolul muidugi.

Põhimõtteliselt maakohus võib informeerida isikut tagaotsitavaks kuulutatud ametiasutust, et maakohtus on hoiustatud tagaotsitavaks kuulutatud isiku kohta menetlusdokumendid kohtukantseleis. Sellisel informeerimisel aga ei saa olla õiguslikku tagajärge ja kohus ei saaks jätkata menetlusega, kuna menetlusdokumendid ei ole saajale kätte toimetatud.

Menetlusdokumentide hoiustamisega kättetoimetamise korral peab kohus olema veendunud või vähemalt peab olema kohtul piisav alus arvata, et dokumendi saaja saab hoiustamisteate kätte aadressilt kuhu kohus teate saatis. Vaieldamatult saab dokumendi saaja hoiustamisteate kätte politseiasutuse poolt isiku kinnipidamisel, kuid kohtul ei saa tekkida veendumust, et isik saab hoiustamisteate kätte 3 päeva möödudes teate edastamisest. Olukorras, kus mõistlike pingutuste tulemusel kohutul ei ole õnnestunud isiku kontaktandmeid teadasaada, on ainsaks võimaluseks avaldada teade menetlusdokumentide kohta ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded.

Menetlusedokumentide avalik kättetoimetamine *versus* kättetoimetamine hoiustamisega on eelistatav viis menetlusedokumentide kättetoimetamine hoiustamisega ja seda eelkõige ajalise kokkuhoiu põhjusel. Avaliku kättetoimetamise korral loetakse menetlusedokumentid saajale kättetoimetatuks 15 päeva möödumisel väljavõtte väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmumise päevast või kohtu poolt määratud tähtaja saabumisest.

Peale kättetoimetamist hakkab kulgema dokumendi saaja jaoks menetlusõiguste realiseerimise tähtaeg, seega järgmise menetlustoimingu saab kohus teha nimetatud tähtaja möödumisel. Hagile vastuse esitamiseks tuleb hagiavalduse kättetoimetamise järgselt ära oodata määruses määratud menetlusse võtmise tähtaeg. Üldjuhul hagile vastamise tähtajaks on 20-25 päeva⁹², kuid mitte vähem kui 14 päeva hagi kättetoimetamisest alates, hagi välisriiki kättetoimetamisel vähemalt 28 päeva hagi kättetoimetamisest alates.⁹³ Kohus saab eelduste täitmisel teha tsiviilasjas kohtulahendi mitte varem kui 40 päeva möödudes ja välisriiki kättetoimetamise korral 43 päeva möödudes.

Menetlusedokumentide hoiustamisega kätte toimetamise korral on menetlusedokumentid saajale kättetoimetatud kokku 6 päeva möödudes.⁹⁴ Seega kohtul avaneb võimalus teha järgmine menetlustoiming tunduvalt varem kui menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamise korral, seega menetleda hagi kiiremini. Näitena kirjeldatud menetlusliku olukorra puhul ei saa õigusemõistmise kvaliteet kanatada, kuna kostja saab rakendada kaebeõigust ka kohtumenetluse järgselt tema suhtes tehtud lahendi kohta. Kaebeõiguse kasutamine ei sõltu menetlusedokumentide kättetoimetamise viisist, vaid on seotud kaebeõiguse tähtajast.

Kohtul on ka õigus nii menetlusosalise taotlusel kui ka omal algatusel menetlusedokumentide kättetoimetamiseks nõuda riigi või kohaliku omavalitsuse andmekogust vastutavalt või volitatud töötajalt, isiku tööandajatelt, krediidasutuselt, kindlustusseltsilt teavet isiku elukoha kohta ja muid kontaktandmeid. Kohus teeb päringuid asutustesse, andmebaasidele puudub kohtul juurdepääs.⁹⁵

⁹² Harju Maakohtu toimikud 2012-2013.

⁹³ TsMS § 394 lg 5. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

⁹⁴ TsMS § 327. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

⁹⁵ A.Pärsimägi. Hagimenetlus, hagi ja taotluset esitamine. Tallinn: Juura 2011, lk 174

Olukorras, kus kohtu mõistlikud jõupingutused ei andnud tulemust ja isiku postiaadress ega viibimiskohd ei õnnestunud teada saada jääb kohtul võimalus toimetada menetlusedokumentid kätte kas avalikult või koguni jätta hagiavaldus läbi vaatamata (TsMS § 423 lg 1 p 8). Harju Maakohus on näiteks abielulahutuse nõuetes, kus kostja kontaktandmeid ei õnnestunud teada saada rakendanud menetlusedokumentide avalikku kättetoimetamist. Reeglina kostja ei teavita ennast ning kohus, jälgides kättetoimetamise tähtaegu, rahuldab abielulahutamise nõude.⁹⁶

2.2.1 Isikute paljusus menetlusedokumentide kättetoimetamisel hoiustamisega

Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei kehtesta isikulisi piiranguid menetlusedokumentide kättetoimetamiseks hoiustamisega, seega saab menetlusedokumentid hoiustamisega kätte toimetada nii füüsilisele isikule kui ka juriidilisele isikule. Põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud põhiõigus olla oma kohtuasja arutamise juures laieneb ka juriidilisele isikule.⁹⁷

Füüsiline isik, kellele menetlusedokumentid hoiustatakse kas postkontoris, valla- või linnavalitsuses, kohtu kantseleis peab saama tutvuda dokumendi sisuga isiklikult. Hagiavalduse esitamisel tuleb kohtule teatada kostja aadress ja muud võimalikud sidevahendid või teatada mida on aadressi teadasaamiseks tehtud, nii kujuneb kohtul algne teadmine kostja aadressist ja seega võimalikest menetlusedokumentide kättetoimetamise viisidest.

Justiitsministeeriumi soovitude kohaselt tuleks maksekäsu kiirmenetluse lõpetamisel maksettepaneku kättetoimetamise võimatuse tõttu nõude meneltemisel hagimenetluses teha kohe avalik kättetoimetamine ning seejärel ostustada tagaseljaotsuse tegemine. Tagaseljaotsusel ei ole pöördumatuid tagajärgi, mistõttu ei ole otstarbekas ebamõistlikult pingutada võlgniku/kostja otsimisega ja temale menetlusedokumentide kättetoimetamisega ning avalik kättetoimetamine tuleb teha nii varakult kui võimalik.⁹⁸

Füüsilise isiku kohta rahvastikuregistri andmebaasis märgitud aadressil elavad reeglina menetlusosalisega seotud isikud, kes omavad mingisugust teavet menetlusosalise viibimiskoha kohta. Hoiustamisega kättetoimetamise eeldusena peavad olema

⁹⁶ Harju Maakohtu toimikud 2013.

⁹⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, sissejuhatus, komm 4.1 ja 4.1.2. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/>.

⁹⁸ Loengu slaidid. Kättetoimetamine 2013, koostaja M.Aavik, Tallinn 2013.

menetlusosalisele eelnevalt menetluskirjade kättetoimetamise katsed olnud ebaõnnestunud kahel korral.

Postitöötaja on kohustatud tähtsustatud kirja väljastustele märkima kirja saaja isikuandmed, sealhulgas ka dokumendi numbrit. Postitöötajal ei ole õigust nõuda isikut tõendava dokumendi esitamist, kui isik ei tunne menetlusosalist või vähemalt väidab seda. Postitöötaja märgib väljastustele sellisel juhul informatsiooni, et aadressaat ei ela antud aadressil ja tagastab väljastusteate kohtule.

Seletuskirja kohaselt tuleks, lubada ükskõik milline menetluskirjadokument toimetada „poole tavalisele või viimasele teadaolevale aadressile“ ning lugeda niisugune kättetoimetamine nõuetekohaseks.⁹⁹ Seega hoiustamisega kättetoimetamise pidepunktiks on ikkagi rahvastikuregistris fikseeritud elukoht ehk postiaadress. Riik peab looma usaldusväärse andmebaasi, mille andmetele saavad tugineda avaliku võimu kandjad. Kui juba kohtu ainupädevusse on jäetud menetluskirjadokumentide kättetoimetamine, peab olema kohtul võimalus usaldusväärsete andmete leidmiseks.

Rahvastikuregistri seaduse kohaselt on seaduse eesmärgiks tagada Eesti rahvastikuregistri objekti peamiste isikuandmete kogumine ühte andmekogusse riigile ja kohalikule omavalitsusele seadusega sätestatud ülesannete täitmiseks isiku õiguste, vabaduste ja kohustuste realiseerimisel ning Eesti rahvastiku arvestuse pidamine.¹⁰⁰ Seadusega ettenähtud juhtudel on rahvastikuregistrisse kantud andmetel õiguslik tähendus. Avaliku ülesande täitmisel peab lähtuma rahvastikuregistri põhiandmetest.¹⁰¹ Seega on õiguspärane ja lausa kohustuslik, et kohus tugineb menetlusosalise elukoha e postiaadressi määramiseks rahvastikuregistri andmebaasis märgitule olukorras, kus menetlusosalise postiaadress ei ole kohtule teatatud hageja poolt ja aadressi kanne rahvastikuregistris on olemas.

Rahvastikuregistri seaduse § 391 järgi on isikul kohustus hoolitseda elukoha aadressi õigsuse eest. Seega riik on loonud piisavad instrumendid, et isiku viibimiskoht oleks riigile võimalik teatada kindlustamiseks ka isikuandmete kaitse. Riik ei ole küll otseselt kehtestanud sanktsiooni hoolitsuskohustuse rikkumise eest. Jättes täitmata hoolitsuskohustuse teatada enda elukoht

⁹⁹ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, lk 22.

¹⁰⁰ Rahvastikuregistri seadus, § 2. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011005>.

¹⁰¹ Rahvastikuregistri seadus, § 6. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011005>.

rahvastikuregistrit pidavale asutusele, karistab isik ennast ise piirates enda õigust olla oma kohtuasja arutamise juures. Seega, kui isik ise ei korralda oma elu, on oht, et tema eest korraldatakse elu ära üldsätetatud reeglite järgi.

Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonnas on valminud rahvastikuregistri seaduse muutmise eelnõu. Riik plaanib avalikustada vale aadressiga inimeste nimekirjad, saata vallaja linnaametnikud koos politseiga elukohti kontrollima ning võltsid elukohaandmed registrist kustutada. Sellise muutmise põhjus on lihtne: valede elukohaandmete osakaal on liiga suur. “Eri hinnangutel ei vasta umbes 20% isikute elukoha aadressid rahvastikuregistris tegelikkusele,” väidab eelnõu seletuskiri.¹⁰²

Kõrvalpõikena on oluline märkida, et menetlusosalise elukoht on oluline kohtualluvuse määramisel ja kohustuste täitmisel.¹⁰³ Kohus peab hagiavalduse saamisel kontrollima kohtualluvust. Seega, kui kohus jõuab veendumusele, et kostja vastu esitatud hagiavaldus kuulub maakohtu pädevusse rahvastikuregistri aadressi kande alusel, siis puudub ka õiguslik alus hiljem keelduda teate saatmisest menetlusdokumentide hoiustamise kohta menetlusosalisele, st kostjale rahvastikuregistris märgitud aadressil, kui hoiustamisega kättetoimetamise muud eeldused on täidetud.

Euroopa Liidu õigusruumi kohaselt on ka oluline menetlusosalise e siis kostja elukoha määramine. Kohtumenetluses kehtiva üldise vormeli *actor sequitur forum rei* kohaselt peab hageja üldjuhul kostjat hagama viimase elu- või asukohariigi kohtus, tagamaks poolte võrdsus kohtumenetluses. Kummagi poole õigused on siinjuures kaitstud seeläbi, et hagejale antakse menetluse algatamise otsustamise õigus, kostjale aga kompensatsiooniks võimalus kaitsta end kohtus, mille reeglitega ta kõige paremini kursis on. Seega pole imestada, et nimetatud kohtualluvuse üldreegel on ühes või teises formuleeringus leidnud oma väljenduse kõikides õigusaktides, mis rahvusvahelist kohtualluvust Eesti õiguses reguleerivad.¹⁰⁴

Rahvusvahelise kohtualluvuse määramisel sagedamini kohaldatav Euroopa Liidu õigusakt-Brüsseli I määrus. Brüsseli I määrus kasutab peamise ühendava isikulise seosena isiku alalise

¹⁰² S. Lättemäe artikkel. Politsei võib hakkata kontrollima, kus sa elad? Arvutivõrgus:

<http://www.maaleht.ee/news/uudised/eestiudised/politsei-voib-hakata-kontrollima-kus-sa-elad.d?id=65604886>.

¹⁰³ Tsiviilseadustiku üldosa seadus, kommenteeritud väljaanne, P.Varul, I.Kull, V.Köve, M.Käerdi, K. Saare, Tallinn: Juura 2012, lk 241

¹⁰⁴ M.Torga. Elukoht tsiviilseadustiku üldosa seadus: tähendus rahvusvahelises tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* 7/2010, lk 473.

elukoha (domitsiili, ingl k *domicile*) mõistet. *Forum domicilii* põhimõtet kohtualluvuse määramisel kasutab ka Brüsseli I määruse ülesehitusest lähtuv Lugano II konventsioon. Termin *domicile* on nende õigusaktide ametlikus tõlkes mõneti ebaõnnestunult eesti keelde tõlgitud kui isiku „alaline elukoht“, mis viitab võimalusele, et tegemist on sama mõistega, mis on kasutusel tsiviilseadustiku üldosa seaduses.¹⁰⁵

Seega juhul, kui kohus soovib kindlaks teha, kas isiku alaline elukoht (domitsiil) asub Eestis, peab kohus tõepoolest lähtuma just Eesti TsÜS’st ning selle tõlgenduspraktikast, mitte aga rahvusvahelise eraõiguse seaduse §’st 10 (mis viiks kohtu siiski samale lõpptulemusele). Kui aga Eesti kohus soovib kindlaks teha, kas isiku alaline elukoht (domitsiil) asub mõnes teises Euroopa Liidu liikmesriigis, peaks kohus Brüsseli I määruse artikli 59 lõike 2 kohaselt analüüsima vastava riigi materiaalõigust (v.a selle riigi rahvusvahelise eraõiguse norme), mida Eesti kohtud aga praktikas sageli ei tee.¹⁰⁶

Juriidilisele isikule saab menetluskohustused kätte toimetada hoiustamisega samadel eeldustel mis füüsilisele isikulegi. Juriidiline isik võib omada kõiki tsiviilõigusi ja -kohustusi välja arvatud neid, mis on omased ainult inimesele. Põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused laienevad juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega.¹⁰⁷

Juriidiline isik osaleb tsiviilkohtumenetluses oma juhatuse või seda asendava organi kaudu. Juriidilise isiku juhatuse või seda asendav organ loetakse suhetes teiste isikutega juriidilise isiku seaduslikuks esindajaks.¹⁰⁸ Seega on juriidilise isiku seaduslikuks esindajaks ka üldkoosolek. Üldkoosolekut asendavaks organiks on likvideerija, pankrotihaldur.¹⁰⁹ Juriidilise organi pädevust ei või üle anda muule organile või isikule (TsÜS§ 31 lg3 teine lause). Sellega tagatakse õiguskindlus ja selgus seaduses fikseeritud ulatuses sisemiste ülesannete ja nende pädevuse jaotuse osas organite vahel.

¹⁰⁵ M.Torga. Elukoht tsiviilseadustiku üldosa seadus: tähendus rahvusvahelises tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* 7/2010, lk 476.

¹⁰⁶ M.Torga. Elukoht tsiviilseadustiku üldosa seadus: tähendus rahvusvahelises tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* 7/2010, lk 476.

¹⁰⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, § 9 lg 2. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/pg-9/>.

¹⁰⁸ TsÜS § 34 lg 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122010012>.

¹⁰⁹ P.Varul, I.Kull, V.Kõve, M. Käerdi, K.Saare, Tsiviilõiguse üldosa, Tallinn: Juura 2012, lk 279.

Nõukogu ega ülskoosolek ei saa võtta enesele juhatuse ainupädevusse kuuluvaid küsimusi, sealhulgas seadusliku esindaja õiguste teostamist kolmandate isikute suhtes. Seaduses otseselt ettenähtud juhtudel on organil lubatud võtta vastu otsuseid teise organi pädevusse kuuluvates küsimustes, kuid see ei ole võimalik pädevuse kokkuleppelise üleandmisena, vaid seadusjärgse pädevuse teostamisena.¹¹⁰

Seega seadusliku esindaja olemasolu siiski ei välista juriidilise isiku võimalust lepinguliseks e volitatud esindajaks. Sellise erisusega tuleb kindlasti arvestada ka menetlusedokumentide hoiustamisega kättetoimetamisel. TsMS § 318 lg 2 järgi juriidilise isiku või ametiasutuse puhul toimetatakse menetlusedokument kätte juriidilise isiku või ametiasutuse seaduslikule esindajale. Sama sätte teine lause annab võimaluse ka juriidilisele isikule kättetoimetada menetlusedokumentid muul viisil kui isiklikult kätte.

Maakohus kohustab juba hagiavalduse meneltusse võtmise määruses hagejat nimetama kohtule meneltusedokumendi vastuvõtmiseks pädevat isikut, mis on kohtumenetluse selguse mõttes väga oluline ja eriti juriidilisest iskust hageja korral. Ka kostjat kohustab kohus meneltusse võtmise määruses teatama kohtule kostja kontaktandmed, kui need erinevad kohtule teadaolevatest.

Kui kostjale või puudutatud isikule (hagita menetluses) on õnnestunud meneltusedokumentid tema poolt nimetatud aadressile või hagiavalduse märgitud aadressile korra isiklikult kätte toimetada, ei saa hiljem isik enda vastuväidetes tugineda meneltusedokumentidest mitte-teadmisele. Olukorras, kus kostja nimetab kohtule ise kontaktaadressi on temal kohustus tagada meneltusedokumentide kättesaadavus või siis teavitada kohtu kontaktandmete muutmisest (TsMS § 200 lg 4).

Meneltusedokumentide kättetoimetamisel juriidilisele isikule muul viisil kui isiklikult kätte, st juriidilise isiku seaduslikule esindajale eelduseks on ebaõnnestunud isikliku kättetoimetamise katsed. Juriidilise isikule loetakse meneltusedokumentid isiklikult kättetoimetatuks, kui meneltusedokumentid antakse üle juriidilise isiku äriruumis, kui dokument toimetatakse kätte tema äriruumis püsivalt viibivale töötajale või muu sellesarnase lepingu alusel talle püsivalt

¹¹⁰ P.Varul, I.Kull, V.Kõve, M. Käerdi, K.Saare, Tsiviilõiguse üldosa, Tallinn: Juura 2012, lk 279.

teenuseid osutavale isikule, kui füüsiline isik ise ei viibi tavalisel tööajal äriruumis või kui ta ei saa dokumenti vastu võtta.¹¹¹

Antud regulatsiooni puhul on riigikohus märkinud, et äriruum peab olema juriidilise isikuga seotud olema.¹¹² Menetlusdokumentide kättetoimetamise aspektist on oluline juriidilise isiku tegevuskoht, mis võib, aga ei pruugi kokku langeda juriidilise isiku asukohaga. Tegevuskoht peab olema alati määratletud vastavalt tegevusukoha postiaadressi täpsusega.¹¹³

Riigikohtu halduskolleegium leiab aga, et juriidiline isik peab oma registrijärgsel aadressil tagama posti vastuvõtmise kas seadusliku esindaja poolt või volitatud esindaja poolt. Vastasel juhul registrijärgsele aadressile edastatava info mitteteadmise risk läheb juriidilisele isikule endale.¹¹⁴

Kohus korraldab menetlusdokumentide kättetoimetamist postiteenust osutava asutuse vahendusel. Postiasutuse töötajal lasub kohustus veenduda, et ta annab kirja aadressaadile selleks ettenähtud kohas. Postitöötaja kohustuste hulka ei kuulu detailne analüüs äriruumi kuuluvuse üle juriidilisele isikule, kuid ta peab olema veendunud, et ta annab üle kirjaümbriku ümbrikul märgitud aadressil ja ümbrikul märgitud isikule või isikule, kes on õigustatud kirja vastu võtma. Postitöötaja saab kindlaks teha juriidilise isiku seose kirjaümbrikul märgitud aadressiga e ärihoonega tegelikult ainult visuaalselt.

Ärihoone majajuht peab kajastama juriidilise isiku asukohta ärihoones, kui ärihoones on administraator võib vastava informatsiooni saada ka temalt. Informeeriva kirje puudumise korral ärihoones tegutsevate äriühingute kohta jääb postitöötajale võimalus kohapeal veenduda, kas kirjaümbrikul märgitud aadressil asub aadressaat või ei.¹¹⁵

Alates 01.01.2013 tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 311¹ lg 1 p 2 järgi saab menetlusdokumendid juriidilisele isikule ja füüsilisest isikust ettevõtjale toimetada kätte isiku kohta Eestis peetava registri infosüsteemis registreeritud elektronpostiaadressil ja telefoninumbri.

¹¹¹ TsMS§ 323. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

¹¹² RKTkm 3-2-2-6-10, p 7. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-2-6-10>.

¹¹³ P.Varul, I.Kull, V.Kõve, M. Käerdi, K.Saare, Tsiviilõiguse üldosa, Tallinn: Juura 2012, lk 276.

¹¹⁴ RKHKo 3-3-1-100-10, p 16-18. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222532681>.

¹¹⁵ Harju Maakohtu toimikud oktoober- detsember 2012.

2.2.2 Menetlusedokumentide elektroonilinekättetoimetamine kui menetlusedokumentide hoiustamisega kättetoimetamise regulatsiooni laiendamine

Menetlusedokumentide kättetoimetamise regulatsiooni muutmise vajaduse tingisid Eesti esimese astme kohtutes olevate dokumentide kättetoimetamise taha seisma jäänud menetlused. Kolmandikus kuni pooltest kõigist menetluses olevatest tsiviilasjadest seisab menetlus kuni kostja leidmiseni.¹¹⁶ Sama probleemi otsa pörkub ka 2006. aastal loodud maksekäsu kiirmenetlus, mis oli mõeldud lihtsamatele nõuetele, kus võlgnikul ei ole esitatud nõude vastu ühtegi sisulist õiguslikku vastuväidet (nt kommunaal- ja sideteenuste jms kohustused).¹¹⁷

Maksekäsu kiirmenetluse eesmärk oli luua formaliseeritud menetlus täitedokumendi kiireks saamiseks olukorras, kus võlgnikul ei ole esitatud nõude vastu ühtegi sisulist õiguslikku vastuväidet, kuid ta lihtsalt ei ole tahtnud kohustust täita (nt kommunaal- ja sideteenused jmt kohustused). Eesmärgiks oli aidata vältida tavalist hagimenetlust ja saada kiiresti täitedokument. Kui aga uurida seda, kui kiire on maksekäsu kiirmenetlus tegelikkuses, siis ilmneb vastavat liiki asju menetlevate kohtunike ja kohtunikuabide probleemide põhjal, et menetlusedokumentide kättetoimetamine on oluliseks takistuseks ka maksekäsu kiirmenetluse sujuvale kulgemisele.¹¹⁸

Maksekäsu kiirmenetluse keskseks menetlustoiminguks oli ja on seda ka peagu makseettepaneku kättetoimetamine võlgnikule. Avaldaja kohustus on maksekäsu kiirmenetluses teatada võlgniku aadress kohtule, kuid erinevalt hagimenetlusest ei pea avaldaja teatama kohtule, mida on avaldaja teinud võlgniku aadressi teadasaamiseks.

Maksekäsu kiirmenetlus on hagita menetlus, mis on suunatud eraõigussuhtest tuleneva kindla rahasumma maksmise nõudele (TsMS § 481 lg 1). Maksekäsu kiirmenetluse avalduses peab märkima poolte ja nende esindajate andmed, selle nõude eiramine on aluseks maksekäsu kiirmenetluses esitatud avalduse rahuldamata jätmiseks. Vaatamata sellele, et säte ütleb kohustuse märkida avalduses poolte ja esindajate andmeid, tuleb tõlgendada andmed kui kõiki isikuandmeid sealhulgas ka aadressi.

¹¹⁶ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, sissejuhatus, lk 22.

¹¹⁷ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, sissejuhatus, lk 22.

¹¹⁸ M. Vutt, M.Lillsaar. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: 2011, lk 12. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf.

Menetlusedokumentide kättetoimetamise regulatsiooni on laiendatud ja mõneti lihtsustatud. Enne 01.01.2013 TsMS jõustunud muudatusi kehtinud menetlusedokumentide kättetoimetamise regulatsiooni järgi võis menetlusedokumendi kätte toimetada ka elektrooniliselt. Elektroonilisel kättetoimetamisel edastatati dokument või teade dokumendi olemasolu kohta menetlusosalise üldisele või kohtule teatavaks tehtud elektronposti aadressile või infosüsteemi vahendusel¹¹⁹.

Elektroonilise kättetoimetamise regulatsioon oli pigem üldsõnaline, kuid võimaldas kasutada kohtul ja menetlusosalistel menetlusedokumentide edastamiseks kaasaegset ja kiiremat viisi. Sisuliselt oli regulatsioon kui menetlusedokumentide kättetoimetamise protsess sisustama. Reguleerimata oli kohtu pädevus avaliku võrgu vahendusel saadud informatsiooni kasutamisest, määramata olid reeglid kättetoimetamise protsessi fikseerimiseks tsiviiltoimikus. Otseselt puudus luba otsida avalikust võrgust aadressaadi kontaktandmeid, aga see ei olnud ka keelatud.

Infotehnoloogia võimalustele vastava elektroonilise kättetoimetamise regulatsiooniga luuakse paremad eeldused menetlusedokumentide kättetoimetamiseks ja infosüsteemi võimalikult tõhusaks rakendamiseks. Uue regulatsiooniga piiritletakse kohtu jaoks selgelt ja ammendavalt see mõistlik tegevuste ring, mida elektrooniliseks kättetoimetamiseks (sh selleks andmete leidmiseks) kohtult nõutakse. Tänapäeva globaliseerumise tingimustes, kus inimesed liiguvad palju ringi ja seetõttu ei pruugi neil olla kindlat elukohta, mis ei mõjuta aga kindla elektronpostiaadressi olemasolu ega suhtlusportaali liikmeks olemist, on elektrooniline kättetoimetamine muutunud väga aktuaalseks.¹²⁰

Elektrooniline kättetoimetamine ei ole rahaliselt ega ajaliselt kulukas ja aitab muuta kättetoimetamise efektiivsemaks, tagades isikule õiguse olla oma kohtuasja arutamise juures. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku menetlusedokumentide kättetoimetamise sätete muutmisega on võetud samme elektroonilise kättetoimetamise edendamiseks. Kohus peab

¹¹⁹ TsMS § 314 lg 2 (enne 01.01.2013 kehtinud seaduse redaktsioon). Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104072012019>.

¹²⁰ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, sissejuhatus, lk 23.

menetlusosalisele infosüsteemi vahendusel tegema alati viivitamata kättesaadavaks kõik menetlusdokumendid, sõltumata sellest, kuidas need kätte toimetatakse.¹²¹

Alates 01.01.2013 menetlusdokumentide elektrooniline kättetoimetamine on reguleeritud TsMS § 311¹. Kohus võib menetlusdokumendid kätte toimetada elektrooniliselt selleks ettenähtud infosüsteemi e AET kaudu. Samaaegselt edastab infosüsteem automaatselt dokumendi saajale teate, et tema kohta on AET'i saanud kohtudokument.

Kohtul on antud õigus edastada teavitus koostatud menetlusdokumendi kohta kohtule avaldatud elektroonpostiaadressil ja telefoninumbri, füüsilisest isikust ettevõtja või juriidilise isiku kohta Eestis peetava registri infosüsteemis registreeritud elektronpostiaadressil ja telefoninumbri, aadressaadi ja tema seadusliku esindaja rahvastikuregistrisse kantud elektronpostiaadressil ja telefoninumbri, muus riigi andmekogus, mille andmebaasist on kohtul võimalik ise elektroonilise päringu tegemisega andmeid kontrollida, oleval aadressaadi ja tema seadusliku esindaja elektronpostiaadressil ja telefoninumbri, Eesti isikukoodi olemasolu korral aadressaadi ja tema seadusliku esindaja elektronpostiaadressil isikukood@eesti.ee.

Kohtule antud õigus edastada teavitus menetlusdokumentide kohta avalikust arvutivõrgust leitud telefoninumbri, elektronpostiaadressil, virtuaalse sotsiaalvõrgustiku oletataval kasutajakonto lehel või muu virtuaalse suhtluskeskkonna lehel, mida avalikus arvutivõrgus avaldatud teabe kohaselt võib aadressaat eeldatavasti kasutada või millel edastatud teave võib eeldatavasti jõuda aadressaadini. Kohus avaldab aadressaadi oletataval virtuaalse sotsiaalvõrgustiku

kasutajakonto lehel või muu virtuaalse suhtluskeskkonna lehel teavituse võimaluse korral viisil, mille kohaselt teavitus ei ole muule isikule peale aadressaadi nähtav.¹²²

Sisuliselt laiendati kohtu pädevust menetlusdokumentide hoiustamisega kättetoimetamisel. Kui menetlusdokumendid edastatakse dokumendi saajale hoiustamisega loetakse kindlaks määratud tähtaja möödumisel, et menetlusdokumendid on kätte toimetatud saajale. See, kas dokumendi saaja on ka reaalselt saanud dokumendisiga tutvuda, ei ole oluline, kuna tegemist on õigusteadlaste poolt konstrueeritud fiktsiooniga, mille eesmärgiks on tagada menetluse jätkuvust menetlusosaliste suhtes, kes ei hoidu kohtumenetlusest.

¹²¹ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri, § 311¹, lk 23.

¹²² TsMS § 311¹. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104072012019?leiaKehtiv>.

Menetlusedokumendi elektroonilise kättetoimetamise korral on menetlusedokument kätte toimetatud hetkest, mil dokumendi saaja või selleks õigustatud isik avab dokumendi selleks ette nähtud infosüsteemis. Olemuselt on dokumendi elektrooniliselt kättetoimetamine võrdsustatav menetlusedokumendi kättetoimetamisega hoiustamisega.

Olenemata sellest, kas dokumendi saajale toimetati menetlusedokument kätte elektrooniliselt või hoiustamisega, hakkab dokumendi saaja jaoks menetustähtaeg kulgema dokumendi kättesaamisest. Infosüsteemi AET edastab automaatselt teavituse dokumendi avamise kohta dokumendi üleslaadija ja avalikustaja elektroonilisele postiaadressile. Teavitus kättetoimetamise kohta lisatakse tsiviilasja toimikusse.

Hoiustamisega kättetoimetamise korral toimikus säilitatakse dokumendi saajale edastatav teade, fikseerides ära teate saatmise kuupäeva. Erinevalt elektroonilise kättetoimetamise korral dokumendi edastamisel hoiustamisega dokumendi saaja ei kinnita dokumendi kättesaamist, kuid kuna hoiustamisteates on märgitud tähtaeg, millal kohus loeb menetlusosalisele dokumendi kättetoimetatuks, siis ei ole eraldi kinnitusel ka otstarvet.

Menetlusedokumendi hoiustamisega kättetoimetamise korral tuleb postiasutusel tagastada kättetoimetamiseks edastatud dokument saatjale 15 päeva möödumisel kättetoimetatuks lugemisest, kui kohus ei ole selleks määranud pikemat tähtaega (TsMS § 327 lg 4). Seega, kui postiasutus ei tagasta kättetoimetamiseks edastatud dokumenti kohtu määratud tähtaja järgselt ei saa tekkida kohtul kahtlust, et kohtupoolt edastatud dokument ei ole saajani jõudnud.

Läbi töötatud toimikutest nähtuvalt hoiustab kohus menetlusedokumente nii kohtu kantseleis, millega hoitakse kokku menetluskulud ja järgitakse menetlusökonoomsuse põhimõtteid kui ka postkontorites.¹²³ Hoiustamiskoha valikul on kohtul lai diskretsiooni õigus. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus toodud asutuste loetelus, kus dokumenti tohib hoiustada, ei eelista ühtegi asutust. Kohus lähtub hoiustamiskoha valikul eelkõige mõistlikkuse kriteeriumist, st, et dokumente hoiustatakse dokumendi saajale lähimas ametiasutuses.

Elektroonilise kättetoimetamise regulatsioon korral on infosüsteemi vahendusel edastatud dokument säilitatud veebikeskkonnas, mille kohta kohus edastab teate, kas kohtule eelnevalt

¹²³ Harju Maakohtu toimikud 2012-2013

teatud aadressile või kohtu poolt leitud avalikust arvutivõrgust aadressile. Seega pakutud regulatsioon on samastatav menetluskohustuse hoiustamisega kättetoimetamise regulatsiooniga selle erinevusega, et teade koostatud menetluskohustuse kohta ja dokumendi hoiustamise kohta edastatakse elektrooniliselt.

Elektroonilise teate edastamisel peab kohus eelistama avalikus võrgus sellist isiku konto, millele ligipääs on kaitstud. Kohustuse kohustus on tagada isikule privaatsus, olenemata kättetoimetamise viisidest. Kohustul peab olema tekkinud veendumis, et avalikus võrgus olev konto või aadressi informatsioon kuulub just menetlusosalisele, kellele kohtudokument tuleb kätte toimetada. Elektroonilises teates menetluskohustuste elektroonilise edastamise kohta ei sisaldu delikaatseid isikuandmeid. Isikule, kes ei ole teates märgitud kohtumenetlusega seotud, kuid on saanud teate kohtumenetluse dokumentide saabumise kohta, avalikusse elektroonilise toimikusse ei pääse ega saa kinnitada dokumendi kättesaamist. Seega asjasse mittepuutuv isik ei saa tekitada menetlusosalisele ebasoodsat olukorda ja teate saamisest ei teki vastamise kohustust ega õiguslikke tagajärgi.

Vaatamata sellele, et kohustul on seadusega antud õigus isiku kontaktandmeid otsida avalikust arvutivõrgust ja suhtlusportaalidest, peab kohus hoiduma otsingute tulemusel teada saadud igasugusele aadressile teate saatmisest, kohustul peab tekkima veendumus aadressi kuuluvuse kohta dokumendi saajale. Kohus ei tohiks muutuda isikute silmis rämpsposti genereerijaks.¹²⁴

Olenemata isikust, kellele menetluskohustuste tuleb kätte toimetada, peab kohus esmalt edastama menetluskohustuste saajale isiklikult kätte. Isikliku kättetoimetamise protseduur peab olema toimikusse fikseeritud kooskõlas seadusega. Alles, siis kui kohus on ammendanud isikliku kättetoimetamise võimalused ja kohtudokumente ikka ei ole õnnestunud saajale kätte toimetada, võib kohus toimetada menetluskohustuste kätte fiktsioonide abil. Millist fiktsiooni eelistada, oleneb menetluse liigist ja sisust. Olukorras, kus tsiviilkohtumenetluse sedustikus fikseeritud kättetoimetamise fiktsioonid ei konkureeru omavahel, soovituslik on eelistada elektroonilist kättetoimetamist.¹²⁵ Avalikku kättetoimetamist kui isikute põhiõigust kõige rohkem riivavat viisi tuleb kasutada, kui kõik seadusega lubatud fiktsioonid ei ole andnud tulemust või kui isiku aadressi kohta ei ole andmeid rahvastikuregistris.

¹²⁴ M. Tederi artikkel. Kohtult e-kirjaga võõra toimiku saamine ehmata. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/1216836/kohtult-e-kirjaga-voora-toimiku-saamine-ehmatas>.

¹²⁵ Loengud. Justiitsministeerium. Kättetoimetamine 2013, Tallinn: 2013.

3. PÕHIÕIGUSTE TAGAMINE TSIVIILKOHUTMENETLUSES DOKUMENTIDE KÄTTETOIMETAMISEL HOIUSTAMISEGA

3.1 Tsiviilkohtumenetluse seadustikust tulenevad õiguskaitsevahendid kätetoimetamisel hoiustamisega e Eesti Vabariigi põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud põhiõiguse tagamine

Tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud menetlusedokumentide kätetoimetamise kord tagab isikutele võimaluse olla oma kohtuasja arutamise juures, olla ära kuulatud kohtu poolt. Siiski, kui kohus on sunnitud menetlusedokumendid kätte toimetama fiktsioonina ja lahendama tsiviilasja ilma isiku osavõtuta, peab olema isikul võimalus realiseerida enda kaebeõigus.

Kohtulik ärakuulamine peab olema isikule tagatud, kuid seda õigust ei pea isik ilmtingimata kasutama ja kohtuasja menetlemine ei pea kestma lõputult. Kohtumenetlusega jätkamine peab olema tagatud nende isikute suhtes, kes kohtumenetlusest ei hoidu.¹²⁶ Hageja nõue võib olla esitatud mitme kostja vastu ning kostjate suhtes, kes menetlusest kõrvale ei hoidu, peab kohus võimalikult kiiresti likvideerima ebaselge olukorra e lahendama esitatud hagi. See tähendab omakorda et, see seda, et õigus olla oma kohtuasja arutamise juures, ei ole absoluutne põhiõigus ning seda õigust on lubatud piirata. Piirangud peavad olema vastavuses meetmega taotletava eesmärgiga ega tohi taotletavat eesmärki silmas pidades kujutada endast põhiõiguste ebaproportsionaalset rikkumist.¹²⁷

Menetluse venimine ainuüksi sellepärast, et kostjale ei ole võimalik menetlusedokumente (eelkõige menetlust alagatavat määrust ja hagiavaldust koos lisadesga) kätte toimetada, riivab juba hageja õigust saada kohtult õiguskaitset. Seeg kohtumenetlus peab tagama kõigi menetlusosaliste põhiõigused. Seepärast ongi menetlusedokumentide esmane kätetoimetamine nii oluline ja tähtis. Menetlusedokumentide kätetoimetamine hoiustamisega või elektrooniliselt on küll fiktsioon, kuid palju tõhusam viis menetlusedokumentide edastamiseks kui avalik kätetoimetamine, kuna üsna vähese tõenäolisusega loevad isikud ametlikku väljaannet Ametliku Teadaanded.

Olenemata kätetoimetamise viisist, on oluline kätetoimetamise protsessi korrekte dokumenteerimine toimikus. Kätetoimetamise protsessi korrektne ja selge dokumenteerimine nõue on esiteks sätestatud tsiviilkohtumenetluse seadustikus ja teiseks tagab menetluse

¹²⁶ C.G. Paulus, Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002, lk 140.

¹²⁷ EKo 2.04.2009, C- 394/07, *Gambazzi vs. DaimlerChrysler Canada Inc. and CIBS Mellon Trust Company*.

läbipaistvuse ja lõpptulemusena ka tõhusa ning õiglase õigusmõistmise. Lisaks menetluskäitumise kättetoimetamise dokumenteerimisele on see hageja suhtes õiguskaitsevahendi kasutamise eesluseks ebamõistlikult pikaks veninud kohtumenetluses.

Idealis tuleb menetluskäitumised kätte toimetada isiklikult dokumendi saajale, kuid kaasaegses maailmas, kus inimestel on võimalus vabalt liikuda, elada ja töötada erinevates riikides, ei ole otsene kättetoimetamine alati võimalik. Isik ei pruugi olla pahausklik ega tahta hoiduda kohtumenetlusest. Inimesed elavad mõtteta, et peaks salastama enda aadressi eelkõige võlausaldajate eest. Magistratõõ kirjutamise käigus analüüsitud toimkutes olevate andmete põhjal saab väita, et 70 % kostjatest reageeris menetluse algatamise määrusele ja hagiavaldusele tähtajaliselt, kui menetluskäitumised edastati hoiustamisega peale isikliku kättetoimetamise ebaõnnestumist, kusjuures samal aadressile kus isiklik kättetoimetamine ebaõnnestus. Ülejäänud 30 % ei reageerinud kohtu püüdlustele ning kohus tegi nendes asjades tagaseljaotsused peale teate avaldamist ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Mainitud tagaseljaotsuste suhtes kaja ei esitatud.¹²⁸

Vaatamata erinevustele kättetoimetamise menetlustes, peavad alati olema täidetud riigisisese kättetoimetamise miinimumnõuded. Menetluskäitumise kättetoimetamise miinimumnõuete tuvastatav täitmine tagab piiriülelõõ kohtulahendi täitmise. Euroopa Liidu toimimise lepingu järgi arendab liit õigusalaõõ koostõõd tsiviilasjades ning selle eesmärgi täitmiseks võtavad Euroopa Parlament ja nõukogu seadusandliku tavamenetluse kohaselt vastu meetmeid, mille eesmärgiks on tagada kohtuotsuste ja kohtuvälise otsuste vastastikune tunnustamine ja täitmine liikmesriikide vahel; kohtu- ja kohtuvälise dokumentide piiriüleõõ kättetoimetamine; liikmesriigis kohaldatavate rahvusvahelise eraõiguse normide ja kohtualluvust reguleerivate normide kokkusobivus; koostõõ tõendite kogumisel; õiguskaitse tõhus kättesaadavus; tsiviilkohtumenetluse nõuetekohasõõ toimimist takistavate tegurite kõrvaldamine, vajaduse korral edendades liikmesriikides kohaldatavate tsiviilkohtumenetluse normide kokkusobivust ning vaidluste lahendamise alternatiivsete meetodite väljatõõõtamine.¹²⁹

Euroopa Liidus on Euroopa Liidu toimimise lepingus püstistatud eesmärgide saavutamiseks välja antud mitmeid määruõõ: määruõõ kohtu- ja kohtuvälise dokumentide liikmesriikides

¹²⁸ Harju Maakohtu toimikud 2011-2013, 50 tükki.

¹²⁹ Euroopa Liidu toimimise leping - ELT eestikeelne väljaõõne C 83, 30.03.2010, lk 47-199.

kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades; määrus kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades; määrus, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta; määrus Euroopa maksekäsmenetluse loomise kohta, määrus millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus ning määrus kohtu ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil – ja kaubandusasjades.

Euroopa täitekorralduse määruse 3. peatükis sätestatu järgi peab võlgnikule olema kätte toimetatud menetluse algatamise dokument ning see peab sisaldama võlgnikule ettenähtud teavet. Artikkel nr 16 järgi on selleks teave nõude kohta ja artikkel nr17 järgi teave nõude vaidlustamiseks vajalike menetlustoimingute kohta. Menetlusedokumentide kättetoimetamisele kehtestatud nõuded peavad tagama, et võlgnik on teadlik tema suhtes algatatud menetlusest ja tehtavast kohtulahendist. Võlgnik peab olema teadlik võimalusest korraldada oma kaitset.¹³⁰

Euroopa täitekorralduse tõendi väljastamise eelduseks on menetluse algatamise dokumentide kättetoimetamine määrusega tunnustatud viisil. Heakskiidetud kättetoimetamise viisideks on kättetoimetamine võlgnikule kättesaamistõendiga ja kättetoimetamine ilma võlgniku kättesaamistõendita. Kättetoimetatav dokument peab adressaadini jõudma täiesti kindlalt või väga suure tõenäosusega. Dokumendi jõudmine adressaadini väga suure tõenäosusega heakskiidetud meetodil viitab sellele, et ka Euroopa Liidu jurisdiktsioonile allutatud territooriumil tunnustatakse menetlusedokumentide kättetoimetamise fiktsioone.

Menetlusedokumentide kättetoimetamine ilma võlgniku kättesaamistõendita on täitekorralduse määruse artiklis nr 14 esitatud ammendavalt.¹³¹ Menetluse algatusdokumendi või sellega samaväärse dokumendi või mis tahes kohtukutse kohtuistungile võib kätte toimetada võlgniku kodusele aadressil; isikutele, kes elavad võlgnikuga samas leibkonnas või töötavad seal, füüsilisest isikust ettevõtja või juriidilise isiku korral kätte toimetamine võlgniku äriruumides isikutele, kes on võlgniku palgal või on postitatud võlgniku postkasti või jäetud postkontoris- se või pädevatesse ametiasutustesse ja võlgniku postkasti on jäetud vastavasisuline teade; või on dokument kätte toimetatud elektrooniliste vahendite abil, kusjuures saadetise kättesaamise

¹³⁰ M.Kaur. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal?. - Juridica 2012/II, lk 125.

¹³¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 805/2004, 21. aprill 2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta, artikkel 14. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0805:ET:HTML>.

automaatne teade on tõendatud juhul, kui võlgnik on eelnevalt selgesõnaliselt vastava kätetoimetamisviisiga nõustunud. Eelmärgitud viisidel kätetoimetamine ei ole lubatav, kui võlgniku aadress ei ole täpselt teada.

Kätetoimetamine tuleb tõendada dokumendi kätte saanud isiku kättesaamistõendiga või kätetoimetanud isiku allkirjastatud dokumendiga, kuhu on märgitud kasutatud kätetoimetamisviis, kätetoimetamise kuupäev ning dokumendi kätte saanud isiku nimi ja tema seos võlgnikuga. Samad alused kohtumenetluse dokumentide kätetoimetamiseks kehtivad Euroopa maksekäsumenetluse¹³² ja Euroopa väiksemate kohtumemenetluste loomise menetlustes.¹³³

Kohtualluvuse ja kohtuotsuste tunnustamise määruse järgi ei tunnustata liikmesriigis tehtud otsust teistes liikmesriikides, kui otsus on tehtud tagaselja ning kostjale ei olnud menetluse algatamist käsitlevat dokumenti või võrdväärset dokumenti kätte toimetatud piisavalt aegsasti, et ta oleks saanud enda kaitsta, välja arvatud juhul, kui kostja ei algatanud otsuse vaidlustamise menetlust siis, kui tal oli selleks võimalus. Kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kätetoimetamise määrust ei kohaldata, kui isiku, kellele tuleb dokument kätte toimetada, aadress ei ole teada.¹³⁴

Euroopa Liidu seadusandliku organi poolt on loodud ühtsed meneltusdokumentide kätetoimetamise reeglid. Euroopa täitekorralduse määruse põhjenduse järgi püütakse määrusega soodustada põhiõigusi, eriti Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 47 tunnustatud õiglast kohtumenetlust. See on värvikas näide sellest, kuidas muutub õiguslikult mitte siduv soovitus õiguslikku tagajärge omavaks kohustuseks ja seeläbi kasvatab ühiskonnas austust põhiõiguste vastu.

Menetlusdokumentide kätetoimetamise miinimumstandardid on vajalikud, kindlustamaks võlgniku teavitust tema vastu suunatud kohtutegevusest, võlgniku menetluses aktiivse osalemise tingimustest nõude vaidlustamisel ning võlgniku mitteilmumise tagajärgedest

¹³² Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1896/2006, 12. detsember 2006, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus, artikkel 14. Arvutivõrgu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006R1896:ET:HTML>.

¹³³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 861/2007, 11. juuli 2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus, artikkel 13. Arvutivõrgu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0861:ET:HTML>.

¹³⁴ Nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000, 29. mai 2000, tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteandmise kohta, artikkel 1p 2. Arvutivõrgu: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1348:ET:HTML>.

õigeaegselt ja viisil, mis lubaks võlgnikul korraldada oma kaitset. Konkreetsete miinimumstandardite abil ühtlustatakse liikmesriikide vaheliste tsiviilasja menetlusi ning eriti dokumentide kätteandmist reguleerivad eeskirju.

Miinimumstandardite konkreetsed ja üksikasjalikud määratlused ning nende miinimumstandardite täitmine ei luba pidada piisavaks kättetoimetamiseks mis tahes õiguslikul fiktsioonil põhinevat kättetoimetamisviisi. Euroopa Liidu aktide järgi on piisav kättetoimetamine, olgu kättetoimetamine isiklik või õiguslikule fiktsioonile põhinev, kui on tõenäoline, et dokument saajani jõudis. Eesti õiguskorras kehtiv avalik kättetoimetamine ei ole Euroopa Liidu aktidega tunnustatud. Seega kohtulahendit, mis tehti Eestis menetlust algatava määruse ja hagiavalduse avaliku kättetoimetamise põhisel, ei ole võimalik täita Euroopa Liidu liikmesriigis.

Kohtumenetluse lõppedes, kus kohtuotsus tehti kostja osavõtuta, kuulub täitemenetluse korras täitmisele.¹³⁵ Millises riigis kohtuotsust hakatakse täitma, ei ole kohtule kohtuotsuse ajal üldjuhul teada. Juhtudel, kui hageja teatab kohtule, et kostja võib viibida Euroopa Liidu liikmesriigis¹³⁶, kuid kostja täpsed aadressi ei osutunud võimalikuks teada saada, valis kohus mentlusedokumentide kättetoimetamist hoiustamisega kostja rahvastikuregistri järgsel aadressil.

Kohtul oli informatsioon, et kostja rahvastikuregistris märgitud aadressil ei ela, seega kohtul puudus veendumus, et kostja saab hoiustamise teate saadetud aadressilt kätte, kuid avaldades teate menetluse algatamise kohta avalikult ja see järel toimetaks kostjale avalikult ka kohtuotsuse välistaks kohus täielikult kohtuotsuse täitmise Euroopa Liidu liikmesriigi territooriumil, kus kostja hageja andmetel võis viibida.

Antud olukorras ei riivata ka kostja õigust olla oma kohtuasja arutamise juures, kuna TsMS § 415 lg 1 järgi võib kostja esitada tagaseljaotsuse peale kaja, kui tema tegevusetus, mis oli tagaseljaotsuse tegemise aluseks, oli tingitud mõjuvast põhjusest. Kaja võib esitada ka sõltumata mõjuva põhjuse olemasolust, kui hagi oli kostjale kätte toimetatud muul viisil kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega või elektrooniliselt, kohtuistungile ilmumata jäämise

¹³⁵ Täitemenetluse seadustik § 1 lg 3. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122012015>.

¹³⁶ Harju Maakohtu toimikud 2013.

puhul oli kohtukutse toimetatud kostjale või tema esindajale kätte teisiti kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega või kohtuistungil.

3.2 Kaja

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku järg vaatab kohus läbi tsiviilasja ka ilma kostja osavõtuta ning teeb kohtulahendi. Kohus võib hageja nõusolekul hagi tagaseljaotsusega rahuldada hagiavalduses märgitud ja asjaoludega õiguslikult põhjendatud ulatuses, kui kostja, kellele kohus on määranud vastamise tähtaja, ei ole tähtaegselt vastanud, isegi kui hagi toimetati kostjale kätte välisriigis või kui see toimetati kätte avalikult. Sel juhul loetakse hageja esitatud faktilised väited kostja poolt omaksvõetuks. Tagaseljaotsuse tegemiseks kohtuistungit ei peeta.¹³⁷

Õiguskaitsevahendina on käsitletav kostja võimalus esitada tema suhtes tehtud tagaseljotsusele kaja. Nagu juba eelmises peatükis märgitud saab kaja esitada tagaseljaotsusele, kui kostja tegevusetus mis oli tagaseljaotsuse tegemise aluseks, oli tingitud mõjuvast põhjusest. Sellisel juhul tuleb kohtule mõjuv põhjus põhistada. Mõjuvaks põhjuseks hagile vastamata jätmiseks või kohtuistungile ilmumata jätmiseks ja sellest teatamata jätmiseks on eelkõige liikluskatkestus, poole ootamatu haigestumine või lähedase ootamatu raske haigus, mille tõttu isik ei saanud hagile vastata või kohtusse ilmuda ega saata kohtusse esindajat.¹³⁸

Kostja saab kaja esitada ka ilma mõjuva põhjusega, kui hagile vastamata jätmise puhul oli hagi kostjale või tema esindajale kätte toimetatud muul viisil kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega või elektrooniliselt, sama kehtib ka kohtukutse kättetoimetamise kohta või kui tagaseljaotsust ei saanud seadusekohaselt teha.¹³⁹

Kaja esitamiseks on ette nähtud kindel tähtaega, nii saab kaja esitada tagaseljaotsuse kättetoimetamisest alates 30 päeva jooksul, avaliku kättetoimetamise korral, võib kaja esitada 30 päeva jooksul alates päevast, kui kostja sai teada tagaseljaotsusest või selle täitmiseks algatud täitemenetlusest.¹⁴⁰

Võrreldes tsiviilkohtumenetluse seadustiku käesolevat redaktsiooni eelmise redaktsiooniga, on kaja esitamise tähtaega tunduvalt pikendatud 14 päevalt 30 päeva peale ja avaliku

¹³⁷ TsMS § 407 lg 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

¹³⁸ TsMS § 422 lg 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

¹³⁹ TsMS § 407 lg 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

¹⁴⁰ TsMS § 407 lg 3. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.

kättetoimetamise korral 28 päevast 30 päevani. Oluline muudatus puudutab just avalikku kättetoimetamist kui igäihe õigust olla oma kohtuasja arutamise juures, nii saab alates 01.01.2013 esitada kaja 30 päeva jooksul, alates päevast, kui kostja sai tagaseljaotsusest või selle täitmiseks algatatud täitemenetlusest teada.

Oluline on eelkõige kaja esitamise tähtaja pikendamine, mis kättetoimetamisel muul viisil kui isiklikult kätte, on põhjendatud kostja viibimiskoha mitteteadmise ja teiseks tagab kostjale parema võimaluse ette valmistada enda kaitse. Teine oluline moment, mis tagab kostjale parima võimaluse ennast kaitsta, on tagaseljaotsusest teadasaamise märgistamine.

Kaja esitamise tähtaeg hakkab kulgema avaliku kättetoimetamise korral alates tagaseljaotsuse teadasaamisest või tagaseljaotsuse täitmiseks algatatud täitemenetlusest teadasaamisest. Seega on kostja jaoks kaja esitamise tähtaja lugemise algus seadusandjaga fikseeritud toiminguga, mida kostja kaja esitamisel peab põhistama. Kui kostja muidu kuidagi teada ei saa tema kohta tehtud tagaseljaotsusest, siis on kostjal võimalus esitada kaja ka hetkest, kus ta sai teada, et tema pangaarve on arestitud kohtuotuse täitmiseks algatatud täitemenetluse käigus. Sellisel juhul aga kannab kostja lisakulud, milleks on täitemenetluse kulud.

Ülejäänut kättetoimetamise fiktsioonide osas kehtib 30- päevane kaja esitamise tähtaeg alates tagaseljaotsuse kättetoimetamisest. Seega kostja saab alati kaja esitamisel tugineda TsMS § 415 lg 1 p 1. Kostja esitas kaja tagaseljaotsusele, sest kohtumenetluses algatatav määrus ja hagiavaldus toimetati temale kätte tema elukoas viibivale üürnikule, eelnevalt üritati samale aadressile kättetoimetada ka maksekäsu kiirmenetluses tehtud maksettepanek. Maksekäsu kiirmenetlus lõpetati, kuna maksettepanekut ei saadud mõistliku aja jooksul kätte toimetada võlgnikule. Kuna kostja ei täitnud kohtu nõudmist ega esitanud hagiavaldusele vastust, tegi kohus tagaseljaotsuse, edastades selle teadaolevale aadressile. Tagaseljaotsuse saatmisele järgmisel päeval eistas kostja kaja tuginedes TsMS § 415 lg 1 p 1.¹⁴¹ Antud näite puhul võib esmalt tunduda, et kostja hoidus kohtumenetlusest, kuid kuni kaja menetlemise lõpuni ei saa midagi kindlalt väita.

Kaja esitamisega kaasneb kohustus tasuda kautsjon. Kaja ja menetluse taastamise avalduse kautsjonina tasutakse summa, mis vastab riigilõivule poolelt hagi hinnalt, kuid mitte vähem kui 100 eurot ja rohkem kui 1500 eurot. Kaja osalise või täieliku rahuldamise korral ei kuulu

¹⁴¹ Harju Maakohtu toimik 2012. Magistritöö kirjutamisel maakohus ei ole veel seisukohta võtnud kaja läbivaatamise osas, kuna hageja ei ole oma arvamust kaja kohta esitanud.

kautsjon tagastamisele ja see arvatakse riigituludesse, kui hagi või kohtukutse toimetati kätte tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud nõuete kohaselt, sealhulgas kui see toimetati kätte avalikult ning hagi võis tagaseljaotsusega rahuldada (TsMS § 142 lg 1,1; § 149 lg 5).

Meneltusdokumentide esmase kättetoimetamise fikseerimine on oluline mitte ainult kohtumenetluse jätkuvuse kohalt, vaid ka majanduslikult omab kostja jaoks tähtsust kaja esitamisel tasutud kaitsjoni tagasisaamise või tagasisaamise võimatuse näol. Hetkel ei ole justiitsministeeriumil ega muudel instantsidel statistilisi andmeid, kui palju kajasid on jäetud esitamata kaitsjoni suuruse tõttu. Käesoleva töö raames ei leidunud ka poolt läbi vaadatud toimikutes kaja, mis jäi läbi vaatamata kaitsjoni maksmise kohustuse tõttu.¹⁴²

3.2.1 Apellatsioonikaebuse esitamise võimalus menetlusnormi rikkumise tagajärjel

Edasikaebustele on ühised kaks tagajärge: esiteks suspensiivefekt, mis lükkab kohtuotsuse formaalse jõustumise edasi, ja teiseks devolutiivefekt, mis annab kontrollimise üle kõrgemale astmele. Üldises mõttes võib öelda, et edasikaebuste eesmärgiks on erapooletu kohtuniku võimalike vigade korrigeerimine.¹⁴³

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 414 lg 1 järgi, kui pooled või üks pool kohtuistungilt puudub, võib kohus lahendada asja sisuliselt, kui hagi aluseks olevad asjaolud on kohtu arvates sellise otsuse tegemiseks piisavalt välja selgitatud. Koos võlanõudega võib kohus selliselt lahendada ka abieluasja ja põlvnemisasja. Poolte osavõtuta tehtud kohtulahendi toimetab kohus kätte aadressil, kuhu õnnestus viimati menetlusdokumendid kätte toimetada. Seega, kui viimati toimetati menetlusdokumendid saajale kätte aadressil, mida menetlusosaline ise on teatanud, kuid kohtu nõudmist ei täitnud või põhjust teavitamata kohtuistungile ei tulnud, saadab kohus kohtulahendi täpselt samal aadressil.

Riigikohus leidis, et dokument loetakse TsMS § 314 lg 5 järgi elektrooniliselt kättetoimetatuks, kui saaja saadab kohtule dokumendi kättesaamise kohta kinnituse omal valikul kirjana, faksi teel või elektrooniliselt või avab dokumendi faili e-toimiku süsteemis, mille korral registreerib e-toimiku süsteem kättetoimetamise kinnituse automaatselt. Kinnituses tuleb märkida dokumendi kättesaamise kuupäev ja kinnituse peab olema allkirjastanud saaja

¹⁴² Harju Maakhtu toimikiud 2012-2013.

¹⁴³ C. G.Paulus, lk 157

või tema esindaja. Elektrooniline kinnitus peab olema varustatud saatja digitaalallkirjaga või edastatud muul sellesarnasel turvalisel viisil, mis võimaldab tuvastada saatja ja saatmise aja, välja arvatud juhul, kui kohus on juba sama kohtuasja käigus sellel elektronposti aadressil dokumente edastanud või kui menetlusosaline on ise avaldanud kohtule oma elektronposti aadressi.¹⁴⁴

Riigikohus avaldas oma seisukohta küll elektroonilise kättetoimetamise osas, kuid antud lähenemine on kohaldatav analoogiana ka olukorras, kus menetlusosaline ise teatab kohtule oma postiaadressi. Kui menetlusosaline teatab kohtule isa oma andmed, siis menetlusosaline kannab ise hoolt, et tema poolt nimetatud aadressilt ta saab menetluskõigused kätte või vastasel juhul peab ta kohtule teatama aadressi muutumisest.

Ka apellatsioonikaebuse esitamiseks on ette nähtud tähtajad. Apellatsioonikaebuse võib esitada 30 päeva jooksul, alates otsuse apellandile kättetoimetamisest, kuid mitte hiljem kui viie kuu möödumisel esimese astme kohtu otsuse avalikult teatavaks tegemisest. Sarnaselt kaja esitamisega on seadusandja sidunud apellatsiooni kaebuse esitamise tähtaja kulgemise vaidlustatava kohtulahendi kättesaamisega. Kuna apellatsiooni korras saab vaidlustada kohtulahendid, kus kostja oli tegelikult hagiavaldusele vastanud ja teadlik tema suhtes käimas olevas kohtumenetlusest, siis on ka põhjendatud siduda kaebatahtaeg kohtulahendi apellandile kättetoimetamisega.

Erinevalt kaja esitamisest, kus kostja võib esitada kaja ilma mõjuva põhjuseta, kui temale toimetati kätte tagaseljaotsus või kohtukutse muul viisil kui allkirja vastu, siis apellatsioonikaebus peab olema alati põhjendatud. Selline kohustus aga ei piira apellandi õigust olla oma kohtuasja arutamise juures, sest kohus on ju tegelikult apellandi ära kuulunud või vähemalt õritanud tagada apellandile sellise võimaluse olemasolu. Seega apellant peabki täiendavalt selgitama kohtule, mis on apellatsiooni esitamise põhjus.

Ringkonnakohus kontrollib apellatsiooni korras esimese astme kohtuotsuse seaduslikkust ja põhjendatust üksnes osas, mille peale on edasi kaevatud. Ringkonnakohus võib jätta maakohtu otsuse muutmata, tühistada osaliselt või täielikult, muuta kohtuotsuse põhjendusi. TsMS § 656 lg 1 järgi tuleb ringkonnakohtul kohustus tühistada esimese astme kohtu otsus

¹⁴⁴ RKTkm 3-2-1-176-10, p 14 lg 3. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-176-10>.

apellatsioonkaebuse põhjendustest ja selles esitatud asjaoludest olenemata. Nimelt kuuluvad tühistamisele kohtuotsused, milles esimese astme kohus on oluliselt rikkunud õigusliku ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtet ja sama lõike punkti või kui otsus on tehtud isiku suhtes, keda ei kutsutud kohtuistungile.

Apellatsiooni kaebuse esitamisel tuleb appellandil sarnaselt kaja esitamisega arvestada lisakulutustega e riigilõivu tasumisega. Apellatsioonkaebuse esitamisel tasutakse riigilõivu sama palju, kui tuleb tasuda hagi või muu avalduse esialgsel esitamisel maakohtule, arvestades kaebuse ulatust ja seda, kas kaebus esitatakse elektrooniliselt veebilehe www.e-toimik.ee kaudu.

Kohtuliku ärakuulamise põhimõtte oluline rikkumine toob kaasa kohtuotsuse tühistamise. Olulise rikkumisena loetakse kõrvalekaldumist seadusega reguleeritud kättetoimetamise korrast. Kõrgema astme kohus ei pea automaatselt maakohtu otsust tühistama, vaid peab hindama, kas rikkumine oli oluline. Näiteks, kui pool on juba saanud esitada kõik oma vastuväited, tõendid, taotlused ja avaldused ja enam uusi esitada tal polnud õigust, siis ei saa väita, et menetlusosalise õigust ärakuulamisele oluliselt rikuti. Kuna sellisel juhul ei saanud selline menetlusnormi rikkumine kaasa tuua ebaõiget lahendit.¹⁴⁵ TsMS §692 lg 1p 7 järgi rikkumine, mis võis kaas tuua ebaõige otsuse, võib olla kohtuotsuse tühistamise aluseks kassatsioonimenetluses.

3.2.2 Teistmine

Tsiviilkohtumentluse seadustiku § 702 lg 1 järgi võib jõustunud kohtulahendi hagimenetluses poole avalduse alusel, hagita menetluses menetlusosalise või muu isiku, kelle kohus oleks pidanud asja lahendamisele kaasama, avalduse alusel uute asjaolude ilmsikstulekul teistmise korras uuesti läbi vaadata. TsMS § 702 lg 2 sätestab teistmismenetluse algatamise alused, milleks muuhulgas on sama lõike punkt 2 alusel ka asjaolu, et menetlusosalisele ei olnud menetlusest seadusekohaselt teatatud, muuhulgas hagiavaldust kätte toimetatud või menetlusosaline ei olnud seadusekohaselt kohtusse kutsutud, kuigi lahend tehti tema suhtes.

Teistmisavalduse esitamise võimalus on hoopiski seotud tehtud kohtulahendi jõustumisest ning kahe kuu jooksul alates teistmise asjaoludes teada saamisest. Kui menetlusosalist ei

¹⁴⁵ T.Tampuu. Hagile vastamata jätmise ning poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed. - Juridica 2006/2, lk

esindanud esindaja, siis saab teistmisavalduse esitada kahe kuu jooksul päevast, mill kohtulahend temale kättetoimetati. TsMS § 704 lg 1 teise lause järgi ei arvestata tähtaegade kulgemisel avalikku kätte toimetamist. Teistmisavalduse esitamise tähtaja kulgema hakkamiseks peab teistmisavalduse esitaja saama lahendiga tutvumiseks reaalsema võimaluse¹⁴⁶ kui avaliku kättetoimetamise kaudu. Otsest keeldu tsiviilkohtumenetluse seadustikus ei ole kohtulahendi teistmiseks, mis oli kätte toimetatud avalikult, kuid sisuliselt tuleb korraldada kohtulahendi korduv kättetoimetamine, valides selleks vähem koormava viisi.

Teistmist ei saa taotleda kõikide lahendite suhtes. Teistmist ei saa nõuda lahendite osas, kus ei ole edasikaebamist ette nähtud või kohus ei ole selleks luba andnud või kui teistmise alus on olemas, kuid menetlusosalisel oli võimalik samale alusele tuginedes varasemaste menetlusalale esitada vastuväiteid, tõendeid. Sarnaselt hagiavalduse esitamisega ei saa ka teistmisavaldust esitada korduvalt, st, tuginedes eelnevalt esile toodud asjaoludele. Kui TsMS § 702 lg 2 p nimetatud ükski nimetatud teistmisaluse asjaoludest tulenevalt ei saanud toimunud rikkumine kuidagi mõjutada kohtulahendi tegemist menetlusosalise kahjuks või kasuks. Kohtu otsustada on, kas uus asjaolu on niivõrd kaalukas, et õigustada *res iudicata* põhimõtte hülgamist ning kogu ulatuses või osaliselt jõus oleva lahendi tühistamist ning uue menetluse alustamist.¹⁴⁷

Muuhulgas on teistmise aluseks menetlusosalise menetlusest kõrvale jätmine, seega, kui isikut ei kuulatud ära eelnevates kohtuastmetes või seda menetluslikku õigust igakülgsest rikuti on alati võimalus esitada teistmise avaldus uue menetluse alustamiseks.

Teistmise avalduse lahendab Riigikohus. Riigikohus võtab avalduse menetlusse, kui avaldus on esitatud kooskõlas teistmise alustega ning kui teistmise avaldus on põhjendatud, tühistab määrusega alamastme kohtu kohtulahendi. Järgnevalt saadab Riigikohus asja uuele läbivaatamisele sellele alamastme kohtule, kus tühistatud kohtulahend tehti. Juhul, kui asjaolud on selged ja võimaldavad võib Riigikohus ise teha kohtuasjas uue lahendi.

Menetlusedokumentide korrektne esmane kättetoimetamine tagab mitte ainult kohtumenetluse jätkuvuse, vaid ka kostjale tema kaebeõiguse teostamise e kasutada enda kaitseks tsiviilkohtumenetluse seadustikuga ettenähtud õiguskaitsevahendeid. Kostja peab arvestama, et kaja,

¹⁴⁶ RTKTKm 3-2-2-4-10. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-2-4-10>.

¹⁴⁷ R.Maruste, lk 414.

apellatsioonikaebuse või teistmiseavalduse esitamisega kaasneb kohustus tasuda kautsjon või riigilõiv. Menetlusdokumentide kättetoimetamise õiguspärasus on oluline ka makstud riigilõivu tagasatamise aspektist. Menetlusdokumentide kättetoimetamine on aeganõudev vahemenetlus, kuid kohtul tuleb siiski kättetoimetamisel järgida, et kättetoimetamise protsess ei oleks liiga pealiskaudne ega põhjendamatult pikk. Menetlusökoonomia printsiibist lähtuvalt on põhjendatud jätta hagiavaldus läbi vaatamata seda enam, et tsiviilkohtumenetluse seadustik näeb sellist võimalust ette.

3.3 Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördumise võimalus pärast riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamist

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga on loodud järelevalvemehhanismi subsidiaarsus – s.t valitsuste, kohtute ja parlamentide põhiroll inimõiguste tagamisel ja kaitsmisel riigi tasandil – üks enim rõhutatud põhimõtetest, mille aktiivsemat järgimist oodatakse nii riikidelt kui ka Euroopa Inimõiguste Kohtult. 20. aprillil 2012 vastu võetud Brightoni deklaratsioonis otsustasid konventsiooniosalised riigid, et seni EIK kohtupraktikaga kujundatud subsidiaarsuse ja kaalutusõiguse doktriini põhimõtted tuleb läbipaistvuse ja kättesaadavuse tagamiseks sõnaselgelt sätestada ka konventsiooni preambulis.¹⁴⁸ Subsidiaarsuse printsiibi kohaselt on inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis sätestatud õiguste kaitsmise esmane kohustus riikidel endil ning Euroopa Inimõiguste Kohus kaitseb neid õigusi alles pärast siseriiklike abinõude ammendamist.

Peale riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendumist peab kohtuasi lõpetatud olema, kuna Euroopa Inimõiguste Kohus ei ole Eesti jaoks neljanda astme kohus e kohus kelle pädevusse kuuluks Riigikohtu lahendite muutmine või tühistamine materiaalnõrme olulise rikkumise tõttu. Euroopa Inimõiguste Kohtusse saab esitada kaebuse riigi vastu, kui kaebuse esitaja leiab, et riigisisene kohtupidamine võis rikkuda isiku inimõigust või põhivabadust, mis on inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga kaetud.

Riigisisese kohtuotsusega rahulolematuse korral tuleb esmalt hinnata, kas on alust kaebuse esitamiseks Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Üks kriteerium, mille järgi hinnatakse kaebuse perspektiivi, on kaebaja kahju ulatus, kaebust ei võeta menetlusse, kui kahju ei ole

¹⁴⁸ M.Kuurberg. Tõhusad õiguskaitsevahendid ebamõistlikult pika menetluse heastamiseks Eestis. *Juridica* 2012/12, lk 667.

märkimisväärne.¹⁴⁹ Euroopa Inimõiguste kohus leidis, et kaebajale tsiviilkohtumenetluses ebamõistliku kestuse (ligi 8,5 aastat) eest konkreetsel juhul mõistetud 1515 eurot ei ole tegelikult käsitatav piisava heastusena, siis ei eristu see summa kohasest hüvitissummast nii palju, et tekitada kaebajale märkimisväärset kahju. EIK tunnistas kaebuse märkimisväärse kahju puudumise tõttu vastuvõetamatuks.¹⁵⁰

Ebamõistlikult pika kohtumenetluse õiguskaitsevahendid peavad kajastuma riigisiseses õiguskorras. Uuritava teema kesksed õiguskaitsevahendid on sätestatud tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Need on sellised menetluslikud normid, mis võimaldavad tsiviilkohtupidamist kiirendada, rikkumata seejuures menetlusosaliste põhiõigusi, sealhulgas ka õigust olla oma kohtuasja arutamise juures. Euroopa Inimõiguste Kohtusse saab esitada kaebuse Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lg 1 alusel, milles on sätestatud õigus õiglasele kohtumenetlusele.

Menetluse venimise vältimiseks on tsiviilkohtumenetluses ette nähtud mitmeid vahendeid, näiteks lihtsustatud menetlused, maksekäsu kiirmenetlus, kohtutoimingute (kohtuistungite, vastuväidete, tõendite esitamise jne) edaslükkamine põhjendatud taotluse alusel ja vastaspoole nõusolekul, kusjuures kohtulahendile edasikaebe õigus ei ole õiguskaitsevahend. Õiguskaitsevahendina on käsitletav kaebeõiguse teostamiseks kuuluv aeg. Aeg, mille kestel saab teostada kaebeõigust.

Tõhusad õiguskaitsevahendid on sellised abinõud, mis ennetavad menetluse venimist.¹⁵¹ Ennetavate meetmete ulatus peaks olema niivõrd kauge, et kahjulikke tagajärke oleks võimalik ära hoida. Selliste abinõude realiseerumine on otseses seoses menetlusosaliste aktiivsusega. Menetlusosalised peavad osalema kohtumenetluses ja sellest mitte kõrvale hoiduma. Õiguskaitsevahendina on käsitletav menetlusosaliste kohustus teavitada kohut igakordsest aadressi muutmisest (TsMS § 200 lg4). Menetlusosalised peavad olema arusaajad, et menetluse tõhusus oleneb paljuski nende endi käitumisest. Riigi põhiseaduslik ülesanne on luua isikute jaoks mehhanismid ja reeglid, mis tagavad kõikidele isikutele põhiõiguste realiseerumise ja nende

¹⁴⁹ Research Report: The New Admissibility Criterion under Article 35 § 3 (b) of the Convention: Case-law Principles Two Years on Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D4E1DEBF-BC2B-4BB8-93FD-2A4956731E0F/0.RAPPORT_RECHERCHE_New_admissibility_criterion_EN.pdf.

¹⁵⁰ EIKo kaebuse vastuvõetavuse kohta 20.09.2011, 7332/10, *Havelka vs. Tšehhi Vabariik*.

¹⁵¹ A.Sarapuu. Õigus õigusmõistmisele mõistliku aja jooksul tsiviil- ja halduskohtumenetluses Euroopa Inimõiguste Kohtupraktika käsitluses. magistr töö Tartu: 2012, lk 31.

kaitse vaatamata sellele kellenä isik kohtumenetluses esineb, ja olenemata sellest, kas menetlusosaliste vahel on huvikonflikt või ei ole.

Seega Euroopa Inimõiguste Kohtusse saab pöörduda isik kaebusega Eesti riigi vastu, kui isik ise on olnud kohtumenetluses aktiivne ega ole kuritarvitanud menetlusnorme st ei ole tahtlikult kohtumenetlust venitanud näiteks põhjendamatute kohtuistungite edasilükkamise taotlusega või lõpmatuseni vahetanud esindajat või muud moodi tahtlikult kohtumenetlusest kõrvale hoidunud ja kui riigisisised õiguskaitsevahendid on ammendatud kohtumenetluse raames tulemusteta või võimalikud õiguskaitsevahendid ei olnud piisavad.

Menetlusedokumentide saajale kättetoimetamise meetodite paljusus annab kohtule võimaluse leida sobiv ja efektiivsem viis menetlusedokumentide kättetoimetamiseks, tagades seejuures kõikidele menetlusosalistele nende õigused. Oluline on kohtutegevuse jätkuvus, st menetlusedokumentide kättetoimetamise katsete vahel ei tohi olla põhjendamatult pikka aega. Kui isikliku kättetoimetamise katsed ebaõnnestusid, siis tuleb viivitamatult leida olukorrale õiguslikult sobiv kättetoimetamise fiktsioon.

KOKKUVÕTE

Käeoleva magistritöö hüpoteesiks oli väide, et menetluskohustuste hoiustamisega kättetoimetamine kui üks kättetoimetamise viisidest riivab igäihe põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures ning kehtiv seadusandlus ei taga igäihele õigust olla oma kohtuasja arutamise juures.

Eesti Vabariigis mõistab õigust ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. Eesti kohtu ainupädevusse on deligeeritud ka enamuse õigusemõistmisega kaasnevaid toiminguid. Osa õigusemõistmise protsessiks vajalikest toimingutest on siiski seaduses sätestatud volitusega antud pädevatele ametitele.

Õigusemõistmise jaoks menetluslikud, korralduslikud toimingud kuuluvad ikkagi kohtu ainupädevusse. Õigusemõistmise protsessi tagamiseks vajaliku teabe kogumiseks on kohtul rohkem võimalust ja kohus teeb seda parimal ja efektiivsemal moel. Kohtuametnike kvalifikatsioon ja ettevalmistus ning kaasaegsete infotehnoloogiate kasutamise võimalus on kohtupidamise jätkuvuse garantiiks kõigile, kelle eluline olukord nõuab kohtulikku arutamist.

Kohus vaatab läbi eraõigusliku kohtuvaidluse ainult poolte esitatul alusel, kuid enne vaidluse lahendamise juurde asumist on kohus kohustatud teavitama vaidlusest kõiki vaidluse osalisi. Selleks korraldab kohus asjasse puutuvate menetluskohustuste kättetoimetamise isikutele, kelle suhtes on dokumendid esitatud. Kohtuliku arutamise aluseks olevad dokumendid e menetluskohustused tuleb kätte toimetada saajale isiklikult allkirja vastu.

Menetluskohustuste kättetoimetamine kuulub kohtu ainupädevusse. Kohus korraldab kättetoimetamise seadusandja poolt sätestatud meetodite abil valides parima, efektiivsema meetodi, mis tagab tõhusa, efektiivse, ökonoomse ja õiglase kohtupidamise riivamata seejuures õigustamatult kohtumenetluses osalejate põhiõigust saada kohtult kaitset ja olla kohtu poolt ära kuulatud.

Kohus peab muuhulgas menetlusosalistele kätte toimetama hagiavalduse, kaebuse ja nende täiendused, kohtukutsed, kohtuotsuse ja asjas menetlust lõpetava määruse. Kätte toimetada tuleb menetluskohustused, mille sisu on menetlusosaliste jaoks ülioluline ning dokumendi sisust mitteteadmised toob kaasa dokumendi adressaadi põhiõiguse lubamatut piiramist.

Tsiviilkohtumenetluse pidamise reeglid on sätestatud tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi menetlusdokumendi kättetoimetamise eesmärk on dokumendi üleandmine saajale selliselt, et saajal oleks võimalik dokumendiga oma õiguse teostamiseks ja kaitsmiseks õigeaegselt tutvuda. Eelistatum viis menetlusdokumentide kättetoimetamiseks on vahetu kättetoimetamine dokumendi adressaadile.

Arvestadas kaasaegset elurütmi, elukoha ja töökoha võimalusi, mis on elanikkonnale avanenud tänu Euroopa Liiduga ühinemisele ei osutu alati võimalikuks menetlusdokumente saajale kätte toimetada allkirja vastu. Kuna isiklik kättetoimetamine ei pruugi alati õnnestuda, on seadusandja poolt sätestatud arvukaid aluseid - kättetoimetamise fiktsioone, millal tohib eeldada, et dokumendi saaja on siiski pidanud saama dokumendi sisuga tutvuda.

Menetlusdokumendi kättetoimetamise fiktsioonid on olukorrad, kus tsiviilkohtumenetluse dokumendid loetakse saajale kättetoimetatuks, ilma et seda oleks dokumendi saajale isiklikult üle antud. Fiktsioonidega tagatakse kohtumenetluse jätkuvus menetlusosaliste suhtes, kes on kohtumenetlusest teadlikud ega hoidu sellest kõrvale ja hageja õigust saada kohtulik kaitse tema õiguste rikkumise korral.

Osa vastutusest menetlusdokumentide kättetoimetamise kvaliteedi osas on ka hagejal. Hageja on kohustatud esitama kohtule kostja isiku- ja kontaktandmed. Olukorras, kus hageja objektiivsetel põhjustel ei ole nendest andmetes teadlik, peab hageja siiski enne kohtusse pöördumist üritama nimetatud andmed teada saada. Püüdluste tulemustest peab hageja kohut informeerima.

Menetlusdokumentide kättetoimetamine hoiustamisega on kättetoimetamise fiktsioon. Kuna fiktsioon on olemuslikult piirav meetod menetlusdokumentide kättetoimetamiseks, siis on seaduses sätestatud range kord menetlusdokumentide kättetoimetamiseks hoiustamisega.

Menetlusdokumentide kättetoimetamisele peab eelnema isiklik kättetoimetamine. Isikliku kättetoimetamise korral võib kohus menetlusdokumendid kätte toimetada kohturuumides või postiteenuse osutaja vahendusel tähtitud kirjaga või lihtkirjana, faksi teel, elektrooniliselt, kohtutäituri, kohtukordniku või muu isiku ja asutuse vahendusel.

Hoiustamisega menetlusedokumentid kättetoimetada on lubatud üksnes juhul, kui menetlusedokument on proovitud isikule isiklikult üle anda vähemalt kahel korral oluliselt erinevatel kellaaegadel vähemalt kolmepäevase vahega ja menetlusedokument ei ole võimalik kätte anda elu- või äriruumis viibivale muule isikule.

Menetlusedokumentide hoiustamisega kättetoimetamise korral peab kohus olema veendunud või vähemalt peab olema kohtul piisav alus arvata, et dokumendi saaja saab hoiustamisteate kätte aadressilt, kuhu kohus teate saatis. Kohus oma veendumus kujundamisel lähtub teostatud päringutest ja eelnevalt teadaolevatest andmetest.

Peale kättetoimetamist hakkab kulgema dokumendi saaja jaoks menetlusõiguste realiseerimise tähtaeg, seega järgmise menetlustoimingu saab kohus teha sellise tähtaja möödumisel. Hagile vastuse esitamiseks tuleb hagiavalduse kättetoimetamise järgselt ära oodata määruses määratud menetlusse võtmise tähtaeg.

Kui menetlusedokumentide hoiustamisega kättetoimetamise korral on menetlusedokumentid saajale kätte toimetatud kokku 6 päeva möödudes, siis saab kohus teha järgmise menetlusliku toimingu tunduvalt varem kui näiteks avaliku kättetoimetamise (15 päeva) korral. Seega menetlusedokumentide kättetoimetamine hoiustamisega on menetluse kiiruse jaoks efektiivsem viis, võrreldes menetlusedokumentide avaliku kättetoimetamisega.

Kuna menetlusedokumentide kättetoimetamisest alates hakkavad menetlusosaliste jaoks kulgema menetlustähtajad, on eriti tähtis fikseerida kättetoimetamine toimikus. Kättetoimetamise fikseerimine peab olema korrektne ja arusaadav. Menetlusedokumentide korrektne esmane kättetoimetamine tagab mitte ainult kohtumenetluse jätkuvuse, vaid ka kostjale tema kaebeõiguse teostamise e kasutada enda kaitseks tsiviilkohtumenetluse seadustikuga ettenähtud õiguskaitsevahendeid.

Kostjal on õigus esitada tema kohta tehtud kohtulahendile kaja, apellatsioonikaebus või teistmisavaldus. Kaebeõiguse realiseerimine kohtumenetluse lõppedes toob kostja jaoks kaasa täiendavad kulud. Menetlusedokumentide kättetoimetamise õiguspärasus on oluline ka makstud riigilõivu tagastamise aspektist. Menetlusedokumentide kättetoimetamine on aeganõudev vahemenetlus, kuid kohtul tuleb siiski kättetoimetamisel järgida, et kättetoimetamise protsess ei oleks liiga pealiskaudne ega põhjendamatult pikk.

Kohtu kui sõltumatu organisatsiooni ülesanne on lahendada isikute eraõiguslikust vaidlusest tekkinud ebaselge olukord kooskõlas seadusega, jälgides seejuures põhiseadusesse kirja pandud põhiõigusi ja seda võimalikult lühema aja jooksul.

Kohtumenetluse dokumentide kättetoimetamisel miinimumstandardite järgimine ei võta isikult ära tema kaebeõigust - seega on tagatud Eesti Vabariigi põhiseaduse § 24 lg 2 sätestatud igäihe õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Seda ka olukorras, kus menetlusedokumentid toimetatakse kätte isikule muul viisil kui isiklikult, see tähendab menetlusedokument toimetati isikule kätte õigusliku fiktsioonina - konkreetsel juhul hoiustamisega.

Käeoleva töö autor ei leidnud esitatud hüpoteesile kinnitust, et menetlusedokumentide hoiustamisega kättetoimetamine kui üks kättetoimetamise viisidest riivab igäihe õigust olla oma kohtuasja arutamise juures ning kehtiv seadusandlus ei taga nendele õigust olla oma kohtuasja arutamise juures. Hoiustamisega kättetoimetamise korral on menetlusosalisele tagatud piisavalt avar kohtuotsuse järgne menetlus, mille käigus on kostjal võimalus olla kohtu poolt ära kuulatud, e olla oma kohtuasja arutamise juures

THE DELIVERY OF PROCEDURAL DOCUMENTS WITH DEPOSITING IN CIVIL PROCEDURE AS AN INFINGEMENT OF EVERYBOBODY'S RIGHT TO BE PRESENT AT LEGAL PROCEEDINGS OF HIS OR HER CASE

SUMMERY

Summing up one can argue that the delivery of judicial procedural documents is an extremely important procedure during the legal process. The right of a private person to be present at the legal proceedings is usually guaranteed by the regulation of the delivery of procedural documents issued by the court.

Delivery of judicial procedural documents reveals the dual nature of delivery regulation, which is expressed in the legal obligations between a private person and the state. On the one hand it refers to the constitutional right of a person to participate in legal process, which concerns him- or herself stipulated by the Constitution of the Republic of Estonia, on the other hand to the liability of a person as a carrier of basic rights towards the state.

The legal order of a state should provide basic rights of all people and allow the infringement of those basic rights only in limited and strictly defined cases. Every person whose rights are entirely protected by the state should be considered as the absolute carriers of those very rights. The people involved in societal activities are compelled to fulfil the obligations and follow the rules, which are stipulated by the positivist law of a state or in legal principles established.

There is no doubt that state has also an obligation to secure the basic civic rights for all the people concerned. The state can restrict the basic rights and freedoms of a person only in case of implementation of respective authorization and constitutional reservation. This principle is mentioned in Estonian Constitution *expressis verbis*.

The legal right of a person to be present at the legal proceedings can be restricted only in the cases provided by the constitution. The legal right of a person to be present at the legal proceedings is a basic constitutional right, but the application of that right may be restricted under certain conditions. To establish such conditions the state must impose minimal standards or in other words certain procedural norms. The application of such procedural norms should be transparent, unambiguously comprehensible, substantiated and easily observable.

There are sufficiently stipulated legal principles for the delivery of procedural documents in the code of laws for civil procedure. Since the personal handing over of procedural documents is not always possible there are some cases stipulated by the law of civil procedure, which allow us to consider the procedural documents delivered even in case when the recipient does not have immediate possibility to acquaint him- or herself with those documents. In other words the legislator has enacted legal fictions for the delivery of procedural documents. The delivery of procedural documents with those fictions enable to proceed with the case without infringement of the rights of the people involved to seek legal protection in court. Current Master's thesis examines the question whether the everyone's right to be present at the legal proceedings of his or her case stipulated by the paragraph 24, section 2 of the Constitution of Estonia has been in fact guaranteed in case when the procedural documents have been delivered with depositing.

One of the possibilities for the delivery of procedural documents is the delivery with depositing. Document can be deposited at postal offices, local authorities or in the chancery of local county courts close to the place of desired delivery. In the case of delivery with depositing the person concerned will be notified with a written notice sent him or her by postage or hanged out at the door of the place where the person concerned lives, works or runs a business or will be left to someone who lives in the vicinity. The notices should clearly state that there is a legal document deposited and that the fact of its depositing is considered equal to the delivery of the document and all possible procedural dates may be calculated taking into account the date of depositing.

The legal document is considered 'delivered' to a person concerned beginning from the date three days later of the date when the notice was delivered or left. The date of actual delivery will be written on envelop. The notice will be sent as an ordinary mail to an address publically known or found in the databases of population register. As a rule the document will be returned to the sender within 15 days counting from the date when the document was considered 'delivered', if the court has not designated otherwise. The fact that the notice has been sent out will be recorded in the file of the respective legal case. The notice itself sent to the person concerned will be kept in the file.

The delivery of procedural documents with depositing is allowed only in case when at least two attempts of personal delivery have been made at two essentially different times of day

with minimal interval of three days and when there's no other possibility to leave the documents to someone residing in the same apartment or employed at the same working place. The court must be convinced or there should be at least sufficient ground for an assumption that the person concerned will get the notice about depositing from the address where the notice was left or sent to.

In the case of the delivery of procedural documents with depositing will be considered as 'delivered' altogether after already 6 days. Thus the court has a possibility to take the next step considerably earlier compared to the case when procedural documents would be delivered publically and consequently try a case within a shorter period of time. In this exemplary case the quality of legal proceedings will not suffer since the defendant has the legal right to question the decision of the court after the proceedings. The right to appeal does not depend on the manner of delivery of procedural document, but on the time limits set by the courts on the right to appeal.

The sequence of delivery of procedural documents provided in the code of law for civil procedure guarantees the possibility for the people to be present at legal process, to be heard out by the court. However, when the court is forced to deliver the documents as fictions and solve the civil case without the participation of the person concerned the person has to have a possibility to exercise his or her right to appeal. The right of a person to be heard out should be guaranteed, but the person is not compelled to utilise this right by all means and the duration of legal process should not extend beyond the reasonable time span.

The initial delivery of procedural documents carried out correctly guarantees not only the continuity of legal proceedings, but provides also a defendant the right of legal appeal or in other words ensures him or her with possibilities on legal defence stipulated by the code of law of civil procedure. The defendant has right to submit the petition to set aside the default judgement, leave the appeal or pursue the revision of the case. The defendant has to take into account that if he or she uses this right to submit the petition to set aside the default judgement, leaves the appeal or pursues the revision of the case he or she has to pay the bail or state fee. The entitlement of the process of the delivery of procedural documents is essential from the viewpoint of the fee refunding. The delivery of procedural documents is a time-consuming interim procedure. However, the court must still monitor that delivery process would not be too superficial or unfoundedly long-run.

One should not forget that what comes to the legal proceedings the priority is still the fair and just decision made in accordance to the legal order. The person who appeals to the court of law should have confidence that the indistinct situation will be solved in unison with the law following the principles written in the constitution. Thus it is clear that the application of principles of minimal standards of delivery of procedural documents does not take away person's legal ability to perform his or her right to be present at the legal proceedings of his or her case stipulated by paragraph 24, section 2 of the Constitution of Estonia. This applies even to the situation when procedural documents are delivered in manner different than personal delivery, i.e. using the possibility of legal fiction, in concrete case the delivery with depositing.

The author of the current Master's thesis did not find any proof for the hypothesis that the delivery of procedural documents with depositing infringes the people's basic right to be present at the legal proceedings. In addition to that the author did not find any empirical arguments that the current legislature does not provide them the right to be present at legal proceedings. The delivery of procedural documents with depositing is sufficiently dimensional post-trial procedure, which provides a defendant the right to be heard by the court or be present at the legal proceedings of his or her case.

.....

06.05.2013

KASUTATUD LÜHENDID

e - ehk

Harta – Euroopa liidu põhiõiguste harta

st - see tähendab, et

TsMS - Tsiviilkohtumenetluse seadus

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aavik, M. koostaja, Justiitsministeerium. Loeng. Kättetoimetamine 2013, Tallinn: 2013.
2. Alexy, R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. - Juridica eriväljaanne 2001.
3. Ernits, M. Kättetoimetamisest põhiõiguste valguses. - Juridica 2004/5.
4. Dijk, P.,G.J.H van Hoof. *Theory and practice of the European Convention on Human Rights 3rd. Ed. Kluwer law International, 1998.*
5. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011.a. I poolaasta kokkuvõte. Arvutivõrgus:
<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55451/I+ja+II+astme+kohtute+menetlusstatistika+2011.a+Ipa.+kokkuv%F5te.pdf>, 20.04.2012.
6. Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiiskomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse analüüs. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/10725>, 23.03.2012.
7. Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne 2012, Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/sissejuhatus/>.
8. Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna Valitsusliidu programm. Arvutivõrgus: <http://www.reform.ee/UserFiles/Valitsusliit-I.pdf>.
9. Kaur, M. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal?. - Juridica 2012/2.
10. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud.- Juridica 2012/ 9.
11. Laffranque, J. Euroopa Liidu põhiõiguste harta - ühineva Euroopa (sh Eesti) loomulik areng? Riigikogu Toimetised. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11835>.
12. Laffranque, J. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Tallinn: Juura 2006
13. Laffranque, J. Kas ja kuidas vaidlustada vaesust, demokraatiapuudust ja õiguskaitse nappust? Vaade õigusriigile läbi Euroopa Inimõiguste Kohtu silmade.- Juridica 2013/1.
14. Lõhmus, U. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003.
15. Lõhmus, U. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. - Juridica 2011/9.
16. Lõhmus, U. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003.
17. Lõhmus, U. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. - Juridica 2011/9.

18. Lõhmus, G. Poole osavõtuta tehtud kohtulahendite tunnustatavus ja täidetavus Brüsseli I määrus ja Lugano II konventsiooni liikmesriikides. – *Juridica* 2012/6.
19. Lättemäe, S. artikkel. Politsei võib hakkata kontrollima, kus sa elad? Arvutivõrgus: <http://www.maaleht.ee/news/uudised/eestiudised/politsei-voib-hakata-kontrollima-kus-sa-elad.d?id=65604886>.
20. Kuurberg, M. Tõhusad õiguskaitsevahendid ebamõistlikult pika menetluse heastamiseks Eestis. - *Juridica* 2012/12.
21. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja – vabaduste kaitse. Tallinn: Juura
22. menetlusstatistika+2011.a+Ipa.+kokkuv%F5te.pdf, 20.04.2012.
23. Oppermann, T. Euroopa õigus. Tallinn: Juura 2002.
24. Paulus, C. G. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002.
25. Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2011.
26. Rask, M. Ülevaade kohtukorralduse, õigsmõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise
27. *Research Report: The New Admissibility Criterion under Article 35 § 3 (b) of the Convention: Case-law Principles Two Years on Arvutivõrgus:* http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D4E1DEBF-BC2B-4BB8-93FD-2A4956731E0F/0./RAPPORT_RECHERCHE_New_admissibility_cirterion_EN.pdf.
28. Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse
29. Sarapuu, A. Õigus õigsmõistmisele mõistliku aja jooksul tsiviil- ja halduskohtumenetluses Euroopa Inimõiguste Kohtupraktika käsitluses. magistritöö Tartu: 2012.
30. Tampuu, T. Hagile vastamata jätmise ja poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed. -
31. Teder, M. artikkel. Kohtult e-kirjaga võõra toimiku saamine ehmatas. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/1216836/kohtult-e-kirjaga-voora-toimiku-saamine-ehmatas>.
32. Tedre, M. artikkel. Kohtud saavad õiguse Facebookis inimesega ühendust võtta – Postimees, 25.03.2012. Arvutivõrgus <http://www.postimees.ee/783758/kohtud-saavad-õiguse-facebookis-inimesega-uhendust-votta/>
33. Torga, M. Elukoht tsiviilseadustiku üldosa seadus: tähendus rahvusvahelises tsiviilkohtumenetluses. - *Juridica* 2010/7.
34. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu ja seletuskiri 194 SE III. Arvutivõrgus:
35. http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492, 03.04.2012.

36. Uuring: Eesti inimesed ei tee vahet inimõigusel ja olmemurel, Arvutivõrgus:
<http://www.postimees.ee/1069296/uuring-eesti-inimesed-ei-tee-vahet-inimoigusel-ja-olmemurel>.
37. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K. Tsiviilseadustiku üldosa seadus, kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2012.
38. Vutt, M. Menetlusedokumentide kättetoimetamine tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond, 2009. Arvutivõrgus:
http://www.riigikohus.ee/vfs/891/MenetlusedokumentideK2ttetoimetamine_Margit_Vutt.pdf, 16.02.2012.
39. Vutt, M. Tagaseljaotsuste regulatsiooni kohaldamine kohtupraktikas (01.01.2006 jõustunud TsMS kohaselt). Tartu: Riigikohus, 2007. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/vfs/654/TagaseljaotsusedAnalyys7.pdf>, 17.02.2012.
40. Vutt, M., Lillsaar, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond, 2011. Arvutivõrgus:
http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf, 16.02.2012.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

41. Eesti Vabariigi põhiseadus. Arvutivõrgus:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/127042011002>.
42. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Arvutivõrgus:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295>.
43. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303ET.01000101.htm>.
44. Euroopa Liidu toimimise leping - ELT eestikeelne väljaanne C 83, 30.03.2010, lk 47-199.
45. Euroopa Nõukogu 29.05. 2000.a. määrus (EÜ) nr 1348/2000, tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteandmise kohta.
Arvutivõrgus:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1348:ET:HTML>.
46. Euroopa Nõukogu Määrus (EÜ) nr 44/2001. Kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades.

- Arvutivõrgus:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:ET:HTML>.
47. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12.12.2006.a. määrus (EÜ) nr 1896/2006, millega luuakse Euroopa maksekäsmenetlus. Arvutivõrgu: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006R1896:ET:HTML>.
48. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004.a. määrus (EÜ) nr 805/2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. Arvutivõrgus: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0805:ET:HTML>.
49. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus 11.07. 2007 (EÜ) nr 861/2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. Arvutivõrgus: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0861:ET:HTML>.
50. Kohtute seadus: Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122012008>.
51. Rahvastikuregistri seadus. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011005>.
52. Tsiviil- ja kaubandusajade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon. Arvutivõrgus: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009D0430:et:HTML>.
53. Tsiviilkohtumenetluse seadustik.
Arvutivõrgus:<https://www.riigiteataja.ee/akt/105042013005>.
54. Täitemenetluse seadustik. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122012015>.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

55. EIKo 04.03.2010, 22721/04, *Barantseva vs Venemaa*.
56. EIKo 1.03.2012, 15226/05, *Kolegovy vs Venemaa*.
57. EIKo 13.03.2012, 5605/04, *Karpenko vs Venemaa*.
58. EIKo 17.12.2002, 45771/99, *Veeber vs Eesti*.
59. EIKo 22.01.2013, 16785/09, *Nurcan Kara jt vs Türgi*.
60. EIKo 29.01.2013, 5663/04, *Borabar jt vs Rumeenia*.
61. EIKo kaebuse vastuvõetavuse kohta 20.09.2011, 7332/10, *Havelka vs. Tšehhi Vabariik*.
62. EKo 19.12.2012, C- 325/11 *Sąd Rejonowy w Koszalinie - Poola eelotsusetaotlus) - Krystyna Alder, Ewald Alder vs Sabina Orłowska, Czesław Orłowski*.
63. EKo 2.04.2009, C- 394/07, *Gambazzi vs. DaimlerChrysler Canada Inc. and CIBS Mellon Trust Company*.
64. RKHKm 3-3-1-1-05.

65. RKHKm 3-3-1-58-04.
66. RKHKm III-3/1-11/94.
67. RKHKo 3-3-1-100-10.
68. RKPJKo 3-4-1-20-07.
69. RKPJKo 3-4-1-1-03.
70. RKTKm 3-2-1-176-10.
71. RKTKm 3-2-1-190-12.
72. RKTKm 3-2-1-190-12.
73. RKTKm 3-2-1-39-07.
74. RKTKm 3-2-2-1-04.
75. RKTKm 3-2-2-1-04.
76. RKTKm 3-2-2-2-11.
77. RKTKm 3-2-2-6-10.
78. RKTKm 3-2-2-9-09.
79. RKÜKo 3-2-1-62-10.
80. RKÜKo 3-2-1-67-11.
81. RKÜKo 3-2-1-67-11.
82. RKÜKo 3-2-1-67-11.
83. RTKTKm 3-2-2-4-10.

LIHTLITSENTS LÕPUTÖÖ REPRODUTSEERIMISEKS JA LÕPUTÖÖ ÜLDSUSELE KÄTTESAADAVAKS TEGEMISEKS

Mina Anastasia Levin (12. oktoober 1975)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Menetlusedokumentide kättetoimetamine hoiustamisega tsiviilkohtumenetluses, kui igäihe õiguse riive olla oma kohtuasja arutamise juures“, mille juhendaja on mag iur Kai Härmand,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 06.05.2013